7 Ekonomi

Andelen av BNP för jordbruk, skogsbruk och fiske har sjunkit från 40-50 % i slutet av 1800-talet till 2 % år 2000. Samtidigt har andelen sysselsatta minskat från 70 % år1866 till 3 % år 2000. Statistiska bearbetningar av bokföringsmaterial finns från början av 1900-talet. Bearbetningarna speglar de omvälvande förändringar som har skett i jordbruket under 1900-talet. Stora effektivitetshöjningar har skett inom jordbruksproduktionen t.ex. genom höjda avkasningsnivåer och ändrade produktionsmetoder. För jordbrukarhushållen har den andel av inkomsten som kommer från tjänst ökat, medan den del som kommer från näringsverksamheten i jordbruket har minskat.

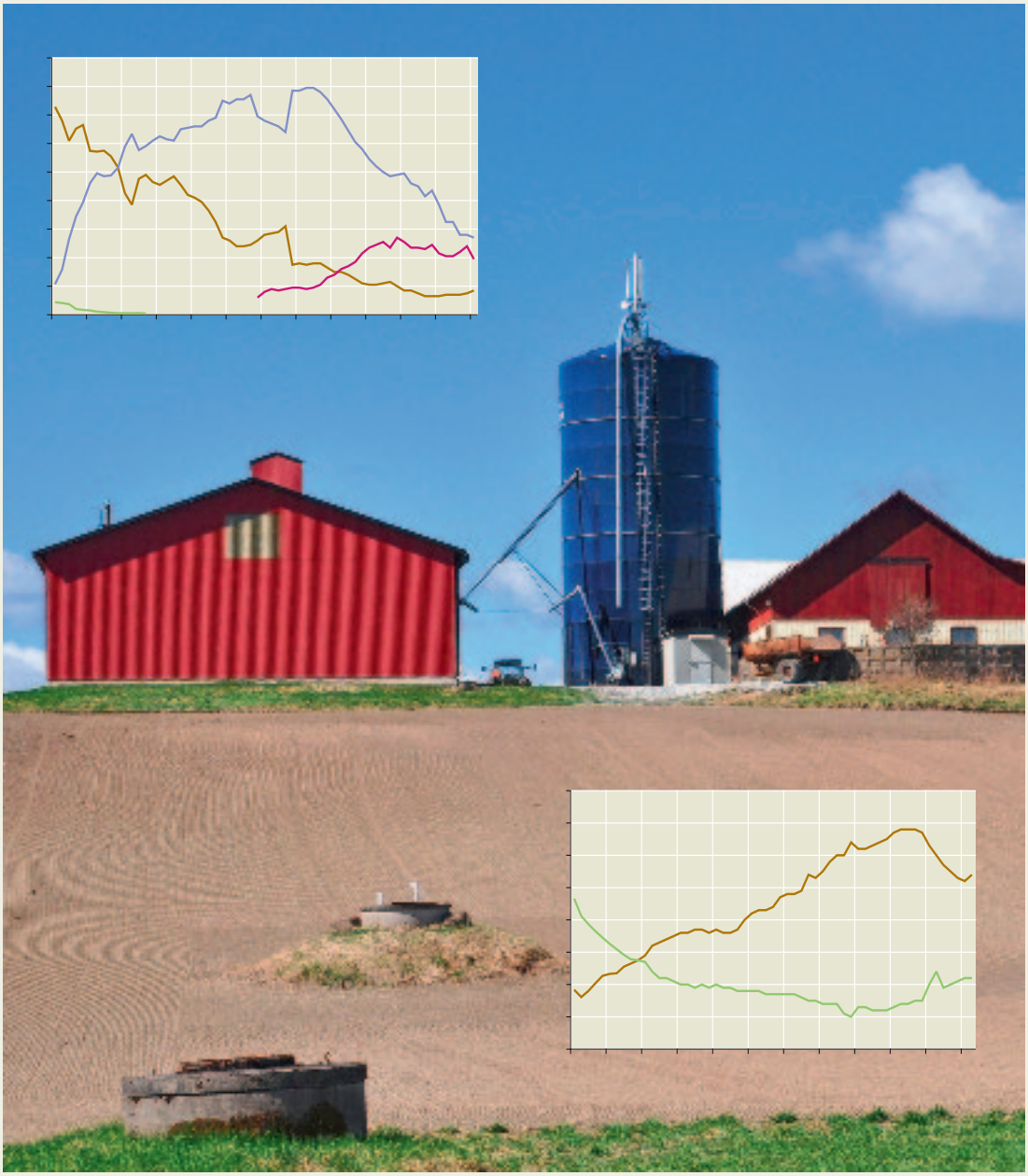

Jordbrukets produktionsvärde

Kapitlet om ekonomi består av tre delar. Först följer en beskrivning av jordbrukets betydelse för samhällsekonomin. Därefter följer tio nedslag i typföretags ekonomi ungefär vart tionde år från 1919/20 till 2008. Kapitlet avslutas med en beskrivning av jordbrukarhushållens inkomster från 1960-talet och framåt..

Jordbrukets del av BNP

Jordbrukets del av BNP samt andelen sysselsatta i olika sektorer är hämtade från en doktorsavhandling från Stockholms universitet. (Edvinsson, 2005) Serierna från 1950 och framåt om jordbrukets del av bruttonationalprodukten är hämtade från SCB:s ekonomiska statistik. Den mer finfördelade beskrivningen av jordbruket är hämtad från den ekonomiska kalkylen för jordbrukssektorn.

Jordbrukets betydelse för BNP har minskat

Bruttonationalprodukten (BNP) består av värdet av alla marknadsförda varor och tjänster som produceras i ett land. På 1860–1870 talen svarade värdet av produkter från jordbruk, skogsbruk och fiske för mellan 40 % och 45 % av hela Sveriges BNP. Därefter har andelen från jordbruk skogsbruk och fiske sjunkit kontinuerligt till 2 %. När första världskriget började hade andelen sjunkit till 27 % och när andra världskriget började hade andelen sjunkit till 14 %. Det finns tre perioder då takten i minskningen varit högre än genomsnittet, nämligen under slutet av 1800-talet, under 1920-talet samt under 1950-1960-talet. Om jordbruk bryts ut från skogsbruk och fiske, så har andelen av BNP sjunkit från 7 % år 1950 till 0,5 % år 2006.

Morell (2001) framhåller att trots att jordbrukets andel av BNP minskat så har sektorn haft fortsatt betydelse i samhället. Industrin tillverkade redskap, maskiner och handelsgödsel som användes i jordbruket, och livsmedelsindustrin använde råvaror från jordbruket. Den arbetskraft som inte längre behövdes inom jordbruket när det mekaniserades kunde flytta över till industrin. Det är också viktigt att komma ihåg, som Morell (2001) påpekar, att minskningen var relativ. I kapitel 5 redovisas exempelvis att hektarskördarna för t.ex. vete har tredubblats mellan 1913 och 2007. Av kapitel 6 framgår att mjölkproduktionen per ko i genomsnitt har ökat från 1000–1500 kg per ko och år till uppemot 9 000 kg per ko och år under 2000-talet. Den fysiska produktiviteten, mätt som avkastning per ko eller per hektar har alltså ökat.

Figur 7 A
Andel sysselsatta personer i jordbruk, skogsbruk och fiske 1866-2000

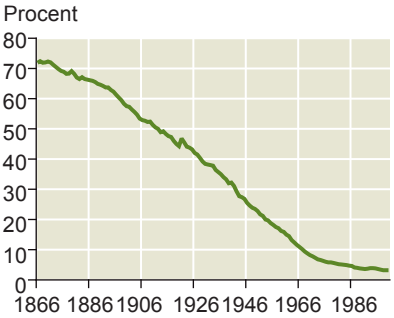

Källa: Edvinsson 2005.

Figur 7 B
Andelar BNP för jordbruk, skogsbruk och fiske 1866–2000

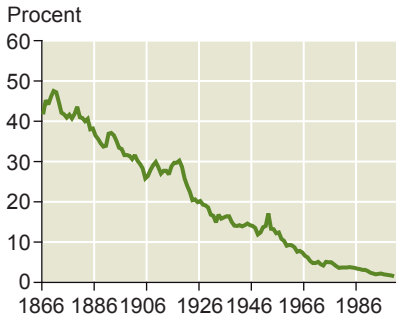

Källa: Edvinsson 2005.

Figur 7 C
Jordbrukets andel av BNP 1950–2005

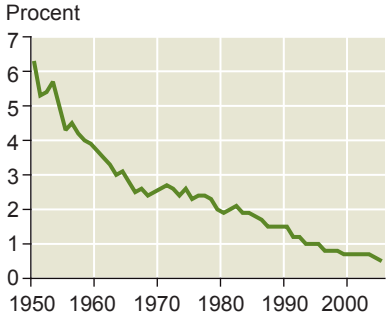

Källa: Tabell 7.1.

Stödens utformning påverkar resultatet

Det finns sammanhängande tidsserier för jordbrukssektorns intäkter och kostnader från 1973 och framåt, men stöden till jordbruket har ändrat karaktär. Mellan 1973 och 1990 var stödet till jordbruket främst indirekt genom att de priser som jordbrukarna fick för produkter reglerades. Från att ha varit ett stöd som ingått i priset, förändrades stödet med början runt år 1990 till att betalas ut per gröda eller per djur av olika slag. EU-inträdet 1995 innebar att denna typ av stödformer fortsatte användas. Både prisstöden och direktstöden har ingått i intäkten för grödan eller djurslaget i beräkningen av de värden till baspris som redovisas i boken. Det finns några få undantag, t.ex. stöd till jordbruket i vissa delar av Norrland som betalas ut per kilo mjölk.

Efter år 2005 har få stöd koppling till en specifik gröda eller ett specifikt djurslag. Stöden ingår därför inte längre i intäkterna för vegetabilier och animalier, utan redovisas under en egen post, produktionssubventioner.

För att ge en mer rättvisande bild av jordbrukets intäkter har i figur 7 D produktionssubventionerna lagts till intäkterna. Produktionssubventionerna var 9 miljarder kr år 2007, vilket kan jämföras med intäkterna i övrigt som var 47 miljarder kr.

Under perioden har också bedrivits handelspolitik i form av t.ex. tullar och bilaterala avtal eller stödformer i form av intervention, där staten stödköper varan om priset går under en viss nivå. Det påverkar naturligtvis också värdet av jordbruksproduktionen i Sverige. Betydelsen av dessa åtgärder går inte heller att utläsa av kalkylen över jordbrukets intäkter och kostnader. De pris som värdeberäkningarna i kalkylen baseras på är de pris som jordbrukaren får för sina varor och tjänster oavsett hur dessa priser skapats.

Mjölk och spannmål viktiga

Intäkterna fördelas till ungefär hälften på animalier och vegetabilier. De fem största intäktsposterna har under hela perioden varit mjölk följt av spannmål, foderväxter, fläsk, och nötkött. Intäkter från mjölk har svarat för 25–30 % av produktionsvärdet från jordbruket, medan spannmål svarat för 15–20 % av produktionsvärdet.

Andelen av jordbrukets intäkter som kom från animalier ökade under 1970-talet och var som högst under 1980-talet då nivån var uppemot 60 %. Därefter har den minskat till förmån för vegetabilier och intäkter från olika typer av tjänster. Produktionsvärdet, dvs. intäkterna exklusive produktionssubventioner, motsvarar jordbrukets bidrag till bruttonationalprodukterna. Om värdet av produktionen inflationsjusteras är det tydligt att det sjönk under hela perioden fram till 1995. Därefter har produktionsvärdet varit relativt stabilt, för att sjunka år 2005 när stöden bröts ut och flyttades till produktionssubventioner. Skulle

Figur 7 D
Jordbrukets produktionsvärde till baspriser för åren 1973–2007, i löpande priser

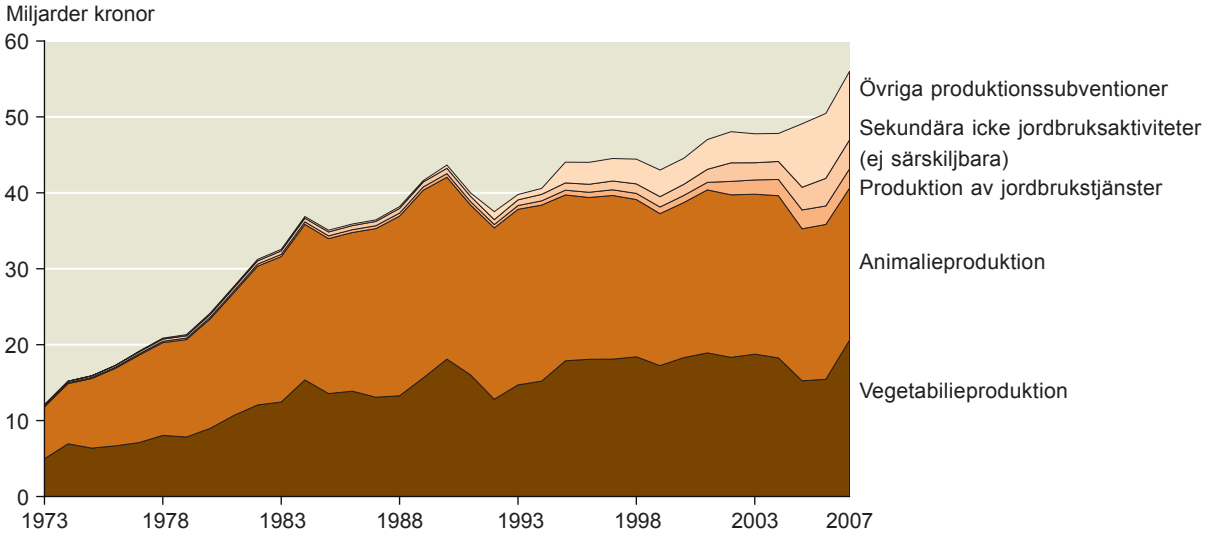

Källa: Tabell 7.2.

Figur 7 E
Jorbrukets kostnader till baspriser för åren 1973–2007 i löpande priser

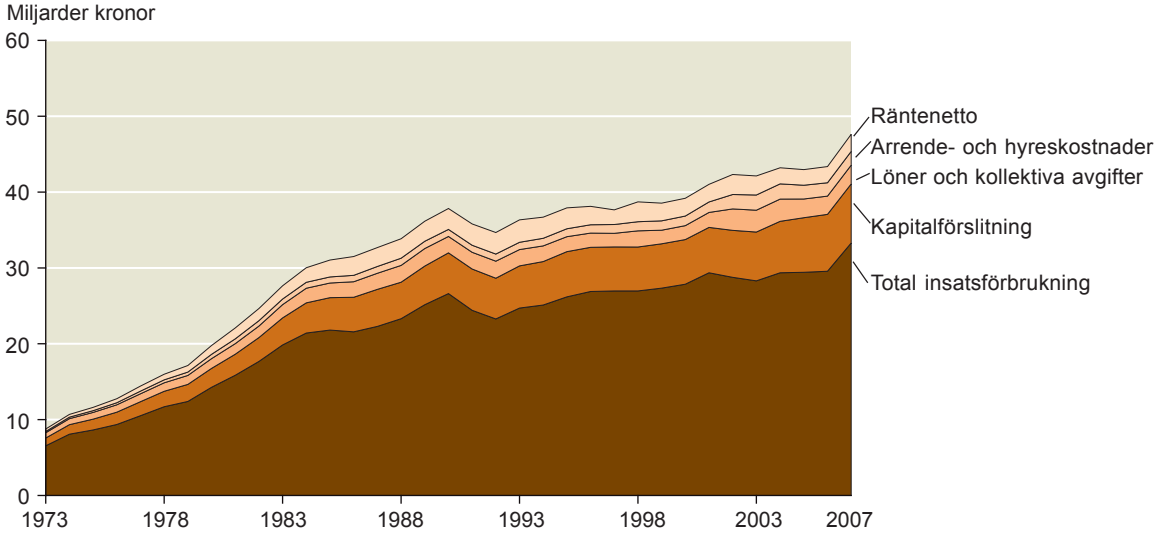

Källa: Tabell 7.2.

produktionssubventionerna beaktas har produktionsvärdet varit relativt stabilt.

Kostnader i relation till intäkterna

I förhållande till intäkterna inklusive produktionssubventioner har insatsförbrukningen av gödselmedel, energi, utsäde, etc. ökat från 54–55 % till runt 60 % under perioden. Kostnaden för kapitalförslitning, dvs. företagsekonomiska avskrivningar på maskiner och byggnader har ökat från 8 % till 14 %. Kostnaden för arrenden och hyror samt räntor är låga i relation till intäkterna. Tillsammans motsvarade de runt 4 % av intäkterna 1973 för att ha ökat till 7 % år 2009.

Företagsinkomsten minskar

Företagsinkomsten beräknas genom att kostnader för insatsvaror, löner, arrende och hyreskostnader samt räntor dras ifrån samtliga intäkter. Företagsinkomsten är den ersättning som jordbrukaren får för insatt arbete och kapital. Inkomsten var runt 8,4 miljarder år 2007. Om företagsinkomsterna justeras för inflationen, så har de sjunkit under perioden. Samtidigt har också den arbetstid som läggs ner i jordbruket minskat. Företagsinkomsten minskade mest på 1980-talet, då jordbrukarnas inkomster inte höll jämna steg med inflationen.

Bokföringsdata speglar jordbrukets utveckling

Jordbruksbokföringen har mycket gamla anor, men statistiska bearbetningar av bokföringsmaterial gjordes först i början av 1900-talet. Den Jordbruksekonomiska undersökningen (JEU) och dess föregångare är de viktigaste källorna. JEU-resultaten speglar de omvälvande förändringar som har skett under 1900-talet. Stora effektivitetshöjningar har skett inom jordbruksproduktionen i form av höjda avkastningsnivåer och ändrade produktionsmetoder. Arbetsinsatsen har successivt minskat samtidigt som en omfattande mekanisering har skett, vilket belyses av JEU-data om jordbruksföretagens kostnadsstruktur.

Bakgrunden

JEU och dess föregångare är baserade på lantbruksbokföring och bygger på företagsekonomiska principer. Inkomst av tjänst, kapital etc. ingår inte i JEU-redovisningen, varför hushållets samlade ekonomi får belysas av andra statistikkällor, främst taxeringsdata.

Långa jämförbara tidsserier baserade på JEU-data kan av olika skäl inte redovisas . Främst beror det på ändringar i definitioner och beräkningsprinciper. Vidare har klassificeringen av jordbruksföretagen ändrats vad gäller geografiska avgränsningar, storleksgrupper och driftsinriktning. Då de flesta variablerna redovisas i monetära termer, måste även penningvärdets förändringar över tiden beaktas.

Denna redovisning av historisk statistik har inriktats på typiska familjejordbruk i södra, mellersta och norra Sverige med 10 års intervall (1919/20, 1929/30 etc.). Målsättningen att spegla familjejordbruket har lett till att de tre redovisade typgrupperna har behövt ändras över tiden i takt med storleksrationaliseringen. Allokering av urvalen i de utnyttjade JEU-årgångarna har medfört begränsningar vid valet av typgrupper.

Direkt jämförbara data kan sålunda inte redovisas för de valda företagsgrupperna, varför relativa tal har beräknats för att öka möjligheterna till jämförelser. Främst ger de redovisade relativa talen möjlighet att översiktligt följa trendmässiga förändringar i intäkts- och kostnadsstrukturerna. Den procentuella marginalen (överskott/underskott) beräknas som en restpost och måste tolkas med försiktighet, då bl.a. definitions- och metodändringar påverkar denna nettopost.

De typer av jordbruksföretag som redovisas beskrivs i tablån på sidan 97.

Från naturahushållning till marknadsinriktat jordbruk

Vid början av den studerade perioden (1919/20) svarade naturauttagen för 30 % respektive 33 % av omsättningen för de två typgårdarna i mellersta Sverige (Ms) och norra Sverige (Ön). Största naturauttagen gjordes av mjölk, men även av mjöl och griskött gjordes stora uttag. För typgruppen i Svs svarade uttagen enbart för 13 % av omsättningen. Detta bör ses mot bakgrund av att omsättningen i den senare gruppen var mer än dubbelt så hög som i de båda övriga grupperna.

T.o.m. 1949/50 låg andelen naturauttag kvar på ungefär oförändrade nivåer för de tre typgrupperna. Under de följande åren sjönk andelarna till enbart 2–8 % och 2008 hade naturauttagen i det närmaste upphört.

Företagens utveckling

Ökande effektivitet

Specialisering och storleksrationalisering är utmärkande drag inom jordbrukssektorn under efterkrigstiden. Det studerade bokföringsmaterialet innehåller t.o.m. typgårdarna 1949/50 data avseende enskilda företag i urvalet.

De undersökta företagen uppvisar en i hög grad blandad produktion av såväl vegetabilier som animalier, under 1900-talets första hälft.

Under de senaste 100 åren har effektiviteten i det svenska jordbruket

ökat kraftigt. Hektarskördarna av höstvete var under perioden 1916–1920 i genomsnitt 1 850 kg och hade till perioden 2004–2008 ökat till 6 270 kg. Mjölkavkastningen (kontrollerade kor) per ko och år har från perioden 1916–1920 ökat från 2 600 kg till ca 9 000 kg i början av 2000-talet.

Ändrad kostnadsstruktur

Under de senaste 100 åren har insatserna av produktionsmedel fått en ändrad sammansättning. Dessa kan struktureras på följande sätt: Arbete, Mark och Inköpta varor och tjänster (förnödenheter, maskiner, byggnader etc.).

Under perioden 1919/20–1949/50 har kostnadsandelen (i procent av omsättningen) för lejt arbete legat inom intervallet 10–25 % vid de redovisade typgårdarna. Fr.o.m. 1960 minskade kostnaderna snabbt för lejt arbete. År 2008 uppgick andelen för lejt arbete till 5 % för typgruppen Jordbruksväxter i RO 1, medan andelarna i de båda mjölkgrupperna i RO 2 och RO 3 låg nära 0 %.

Storleksrationaliseringen inom jordbruket har under efterkrigstiden lett till ökad medelareal vid företagen. De kostnader som kan spegla detta är räntor och arrendekostnader. Underhåll och avskrivningar av markanläggningar är också kostnader relaterade till åkermarken. De senaste årgångarna av JEU särredovisar inte markanläggningar, men resultaten för tidigare år visar att dessa anläggningar enbart svarar för en blygsam del av kostnaderna.

Typgårdarnas kostnadsandelar för arrende och räntor låg t.o.m. 1960 omkring 5–6 %. För 1970 hade de aktuella kostnadsandelarna stigit till 9 %. För åren 1980, 1990 och 2000 uppvisade gruppen Jordbruksväxter i RO 1 en kostnadsandel på 16 %, medan nivån var lägre för mjölkgårdarna, samtidigt som bilden var mer splittrad. Kostnadsandelarna för 2008 minskade kraftigt. För mjölkgårdarna (RO 2 och RO 3) blev nettot av räntor och arrende svagt positivt och redovisas därmed bland intäkterna.

Kostnadsandelen för ”Inköpta produktionsmedel” har överslagsmässigt beräknats som summan av växtnäring, bekämpningsmedel, inköpt foder, övriga driftskostnader, underhåll och avskrivning för maskiner, byggnader och markanläggningar. Vid början av den studerade perioden (1919/20) svarade de inköpta produktionsmedlen för 20–35 % av omsättningen för de tre typgrupperna. Under den senare delen av perioden hade andelen stigit till 50–80 %. Ökningen av denna kostnadsandel har skett parallellt med att andelen arbetskraftskostnader kraftigt minskat. En drivkraft för denna överflyttning torde vara arbetslönernas snabba ökning (gäller även med hänsyn tagen till penningvärdets förändringar).

Svårt att belysa kapitalkostnaderna

Då jordbruksföretagen är kapitalkrävande, är metodiken för att beräkna dessa kostnader en viktig fråga när företagens samlade ekonomi skall beskrivas. Beräkningarna har ändrats över tiden och för 1919/20 och 1929/30 ger publikationerna ingen klar bild av metodiken. Angående avskrivningar finns följande beskrivning i Räkenskapsresultat för svenska jordbruk, 1919/20: ”…. jämte nödiga avskrivningar å byggnader samt döda och levande inventarier”. Ränte- och arrendekostnaderna beräknades med en kalkylränta på hela kapitalet.

Även för 1939/40 har ”nödiga avskrivningar” gjorts, men i en tabell används begreppet ”underhåll och amorteringar” uppdelat på Hästar, Byggnader, Döda inventarier och Dikning. Amorteringar torde ha uppfattats som synonymt med avskrivningar. I publikationen för 1949/50 redovisas avskrivningarna på samma sätt som för 1939/40, men begreppet amorteringar används inte längre i detta sammanhang.

Efter de genomgripande metodändringarna i JEU under 1950-talet återfinns i JEU-publikationen en detal-

År	**Slättbygderna**	**Skogsbygderna**	**Norra Sverige**
1919/20	Svs 10–25 ha	Ms 10–25 ha	Ön 10–25 ha
1929/30	Svs 25–50 ha	”	Sn 10–25 ha
1939/40	Ssl 10–20 ha	Msk 10–20 ha	N 10–20 ha
1949/50	Ssl 20–30 ha	Msk 20–30 ha	N 20–30 ha
1960	Gss 20–30 ha	Gsk 20–30 ha	Nn 10–20 ha
1970	”	”	Nn 20–30 ha
1980	Gss 30–50 ha	Gsk 30–50 ha	Nn, Nö 30–50 ha
1990	RO 1, Jordbruksväxter, 1 600–3 200 tim	RO 2, Mjölk, 1 600–3 200 tim	RO 3, Mjölk, 1 600–3 200 tim
2000	”	”	”
2008	”	”	”

Fakta

Förkortningar av geografiska områden:

Svs: Södra Sveriges vete- och sockerbetsområde
Ms: Mellersta Sverige
Ön: Övre Norrland
Sn: Södra och mellersta Norrland
Ssl: Skåne-Hallands slättbygder
Msk: Södra- och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder
N: Norra Sverige
Gss: Götalands södra slättbygder
Gsk: Götalands skogsbygder
Nn: Norrland, nedre
Ön: Norrland, övre
RO 1: Södra och mellersta Sveriges slättbygder
RO 2: Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder
RO 3: Norra Sverige.

För årgångarna 1919/20–1939/40 hålls storleksgrupperna i stort sett oförändrade för typgårdarna. Detta motiveras av att företagsstrukturen var mycket stabil under denna period. Storleksrationaliseringen under efterkrigstiden har för perioden 1949/50–1980 motiverat höjningar av typgårdarnas storlek. Tack vare det på 1980-talet införda typologisystemet, har typgrupperna fr.o.m. 1990 kunnat redovisas efter driftsinriktning. Den under efterkrigstiden fortgående specialiseringen inom jordbruket var den främsta drivkraften för denna förändring.

jerad beskrivning av avskrivningsberäkningarna. Avskrivningarna beräknas på återanskaffningsvärden. Avskrivningsprocenten för inventarier differentierades efter storleksgrupp efter åker och typ av maskin. I mitten av 1970-talet gjordes nästa större metodöversyn av JEU, varvid avskrivningsberäkningarna ånyo ändrades. Den viktigaste ändringen var därvid att avskrivningarna på maskiner och markinventarier gjordes på nuvärden. Företag med genomgående nya maskiner fick därvid högre avskrivningar än företag med äldre maskiner. Den senaste större metodändringen gjordes fr.o.m. JEU 2007 och avsåg ekonomibyggnaderna. Denna ändring ledde till avsevärt sänkta avskrivningsbelopp.

Kan man lita på resultaten?

1919/20 och 1929/30

Bokföringsmaterialet användes under denna period främst för rådgivning, undervisning och forskning. Av detta skäl torde beräkningar av driftsresultatet ha prioriterats framför beräkningar av kapitalkostnaderna. Sålunda redovisades inte ränte- och arrendeutgifter i materialet för båda dessa år.

Det torde finnas även andra brister i räkenskapsmaterialet. Urvalets begränsade omfattning och dess ojämna fördelning regionalt och på storleksgrupper, vilket i sin tur berodde på den ojämna anslutningen till bokföringsbyråer. Vidare har framhållits att de deltagande gårdarna med säkerhet hade en rationellare drift än genomsnittet.

Särredovisning av intäkter, kostnader i skogsbruket saknas. Det är dock oklart om skogsbruket har exkluderats i redovisningen eller om vissa intäkter och kostnader i skogsbruket ingår i andra redovisade variabler.

1939/40 och 1949/50

Behovet av ekonomiskt underlag för jordbrukspolitiska beslut ökade under 1930-talet till följd av de då införda regleringarna. Enligt ett riksdagsbeslut 1939 inrättades Lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning (JEU).

Fr.o.m. undersökningen 1939/40 skulle urvalet i JEU utökas till 1 600 företag, men denna urvalsstorlek uppnåddes först i 1948/49 års undersökning. Utvidgningen av urvalet 1939/40 medförde att samtliga län skulle vara representerade. I övrigt skulle urvalet vara representativt vad gäller olika jordbruksområden och storleksgrupper. Driftsbyrån fick uppdraget att utföra merparten av arbetet med insamling och bearbetning av JEU-materialet.

Sammanfattningsvis kan sägas att bokföringsundersökningen fr.o.m. 1939/40 fick fastare former och en mer preciserad målsättning.

1960 och 1970

I början av 1950-talet fick Lantbruksstyrelsen och Statens jordbruksnämnd i uppdrag att utreda metodfrågorna med hänsyn tagen till att resultaten skulle användas för typjordbrukskalkyler. Utredningen (utförd av den s.k. Typjordbrukskommittén) konstaterade att det fanns betydande brister i JEU. Bland de brister som framhölls var att de ekonomiska begreppen var ålderdomliga och inkonsistenta. Vidare ansågs kvantitetsredovisningen vara otillräcklig både på intäkts- och kostnadssidan. Bland bristerna i övrigt framhölls att representativiteten inte var tillfredsställande.

I utredningens förslag framhölls vikten av den regionala fördelningen av urvalet, så att det speglade det svenska jordbruket. En annan central fråga var effektiviteten vid JEU-företagen jämfört med populationen i stort. Utredningen föreslog därför löpande utvärderingar av representativiteten med avseende på mekaniseringsgrad m.m. Efter genomförandet av förslaget konstaterade dock Typjordbrukskommittén att resultaten inte kan bedömas som representativa på samma sätt som från ett slumpmässigt urval.

1980, 1990, 2000 och 2008

I mitten på 1970-talet övertog SCB produktionsansvaret för JEU och i samband därmed genomfördes en rad förändringar i undersökningen. En viktig förändring var att ett slumpmässigt urval infördes i undersökningen. Bortfallet av företag vid rekryteringen av nya företag har dock efter omläggningen kommit att utgöra ett allvarligt

Fakta

Osäkerheten i de redovisade resultaten till följd av slumpmässiga fel, särskilt urvalsfel, anges i JEU genom medelfel. Osäkerheten till följd av systematiska fel (t.ex. bortfallsfel) har inte kunnat kvantifieras, men bedöms i allmänhet inte överstiga den osäkerhet som redovisas genom medelfelet. För att exemplifiera medelfelen redovisas nedan dessa fel för vissa variabler för typgårdarna 2000:

JEU 2000. Medelfel, procent

Typgrupp	RO 1, Jordbruksväxter 1 600–3 200 timmar	RO 2, Mjölk 1 600–3 200 timmar	RO 3, Mjölk 1 600–3 200 timmar
Intäkter vegetabilier	2,1– 5,0 %	10,1– 20,0 %	10,1– 20,0 %
Intäkter animalier	50,1–100,0 %	5,1– 10,0 %	5,1– 10,0 %
Övriga intäkter	10,1– 20,0 %	10,1– 20,0 %	5,1– 10,0 %
Kostnad handelsgödsel	5,1– 10,0 %	10,1– 20,0 %	10,1– 20,0 %
Kostnad bekämpningsmedel	10,1– 20,0 %	10,1– 20,0 %	10,1– 20,0 %
Summa underhåll	10,1– 20,0 %	5,1– 10,0 %	10,1– 20,0 %
Kostnad anställda	20,1– 50,0 %	50,1–100,0 %	50,1–100,0 %
Summa avskrivningar	10,1– 20,0 %	5,1– 10,0 %	10,1– 20,0 %
Nettoresultat	10,1– 20,0 %	10,1– 20,0 %	20,1– 50,0 %

Som framgår av ovanstående tabell är medelfelen mycket höga för ”kostnader för anställda”. I gruppen RO 1 Jordbruksväxter har även variabeln ”intäkter av animalier” ett högt medelfel. För nämnda variabler torde vissa företag inte ha något att redovisa.

kvalitetsproblem. Bortfallet i den nya urvalsdelen har oftast legat inom intervallet 25–50 %. Studier av bortfallets snedvridande effekt har gjorts vid flera tillfällen under åren. Studierna har visat att de företag som rekryterats till JEU inte haft några speciella särdrag jämfört med motsvarande grupper av företag i LBR.

Vid omläggningen av JEU på 1970-talet beslutades att urvalsstorleken skulle vara 1 000 företag. På grund av högt bortfall och beslut om neddragningar nådde inte urvalsstorleken detta mål. I början av 1990-talet var antalet nere i ca 600 företag. Vid EU-inträdet beslutades att urvalsstorleken åter skulle vara 1 000 företag och denna urvalsstorlek uppnåddes i slutet av 1990-talet.

1919/20 (skördeåret 1919)

Uppgifterna nedan har hämtats ur publikationen ”Räkenskapsresultat för svenska jordbruk, bokföringsåret 1919/20”, utarbetad av L. Nanneson på uppdrag av Kungl. Lantbruksstyrelsen.

Det ekonomiska utfallet redovisas för nedanstående företagsgrupper i tre områden, som representerar slättbygd, skogsbygd och norra Sverige.

– Södra Sveriges vete- och sockerbetsområde (Svs), 10–25 ha
– Mellersta Sveriges (Ms), 10–25 ha
– Övre Norrland (Nö), 10–25 ha

Allmänt

Jordbrukets förutsättningar under 1910-talet påverkades i hög grad av det första världskriget som pågick mellan 1914 och 1918. Under denna tid fungerade inte marknaderna för jordbruksprodukter och produktionsmedel på normalt sätt. Förordningar om maximipriser, ransoneringar etc. var verktyg som kom till användning för att reglera marknaden.

Efter krigsstilleståndet i november 1918 lättade trycket, men först våren 1919 kom införseln i gång av spannmål, kraftfoder, konstgödsel och andra för jordbruket viktiga produktionsmedel. I april–maj 1919 upphörde prisregleringen på animalieprodukter och maximipriser och transportförbud på vårsäd. Vid ingången av undersökningsåret 1919/20 skedde en återgång till friare prisbildning på jordbrukets område.

Skördeutfall

Enligt den officiella statistiken översteg hektarskördarna under 1919 de genomsnittliga skördarna 1913–1918 för de flesta grödorna, men hektarskördarna av sockerbetor och foderrotfrukter 1919 var lägre än under jämförelseperioden. För höstråg, havre, blandsäd, ärter, bönor, ängshö och vårsädeshalm låg hektarskördarna 10 % eller mer över genomsnittsskördarna 1913–1918. Vid de i räkenskapsresultaten undersökta gårdarna var hektarskördarna år 1919 för vårstråsäd 2 510 kg i Svs, 1 990 kg i Ms och 1 930 kg i Ön.

Djurskötsel

I de tre redovisade grupperna hade mjölkproduktionen störst omfattning i Ön-området (53 kor per 100 ha). Ön-området drabbades i mindre utsträckning än övriga områden av foderbrist under 1917 och 1918. Vad gäller svinproduktionen uppvisar Svs den hösta djurtätheten (26 svin per 100 ha).

Priser

Marknadsläget för jordbruksprodukter under 1919/20 utmärktes av att prisuppgången under krigsåren övergick i fallande priser. Kristidens toppriser passerades av lantbruket vid årsskiftet 1919–1920. Den förändrade prisutvecklingen på jordbrukets område bör ses mot bakgrund av att de flesta prisregleringarna slopades.

För bokföringsåret 1919/20 blev prisändringarna oenhetliga, med såväl uppgångar som nedgångar. Jämfört med 1918/19 noteras nedgångar för spannmål (-5 %) och slaktdjur (-32 %), medan prisökningar skett för mjölk- och mejeriprodukter (+2 %). Priserna på jordbrukets förnödenheter visade en stigande tendens med uppgångar för bl.a. kraftfoder (+11 %), maskiner och redskap (+20 %) samt arbetslöner (+19 %). För konstgödsel sjönk dock priserna (-19 %).

En prisjämförelse mellan 1919/20 och förkrigstiden (1904–1913) visar att marknadspriserna för jordbruksprodukter ökat mycket kraftigt. Som exempel kan tas vete (+159 %), sockerbetor (+233 %), mjölk (+230 %) och svin, 75–100 kg, (+334 %). Även arbetslönerna steg kraftigt under perioden; +238 % för manliga arbetare, fast anställda med egen kost.

Resultat

Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) 1919/20 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Trots att de tre typgrupper som redovisas omfattar storleksgruppen 10–25 ha är företagen i Svs-gruppen betydligt större än i Ms och Nö. Åkerarealen i Svs-gruppen är ca 25 % större än i de övriga grupperna och omsättningen är mer än dubbelt så hög.

Av den totala arbetsinsatsen svarade familjen för 14 % i Svs-gruppen, 8 % i Ms och hela 63 % i Ön. Den totala arbetsinsatsen per ha är högst i Ön med 523 tim, medan den i Svs uppgår till 365 tim och i Ms till 375 tim. Skillnaden mellan Ön och de övriga områdena kan bl.a. bero på den högre djurtätheten i Ön. Den mycket stora skillnaden i fördelningen av arbetsinsatsen mellan anställda och familjen är dock svår att förklara.

Maskinkostnadernas (underhåll och avskrivning) andel av omsättningen är liten (1,8–3,0 %), vilket torde spegla en låg mekaniseringsgrad i jordbruket. Regionala skillnader i kostnadernas fördelning finns främst för växtnäring och inköpt foder, där Svs-gruppen ligger högst och Ön-gruppen lägst.

Naturauttagen utgjorde en viktig användning av produktionen av vegetabilier och animalier. Resultaten visar stora skillnader mellan de tre grupperna. I Svs svarade naturauttagen för relativt liten del av omsättningen (13 %), medan uttagen i redovisningsgruppen i Ön utgjorde 1/3 av omsättningen. Till följd av skillnaderna i omsättning mellan grupperna, blir dock skillnaden mindre i absoluta tal.

Utgiftsräntor inkl. arrenden har inte redovisats i räkenskapsresultaten. Dessa kostnader har därför beräknats utifrån det redovisade totala räntekravet och uppgifter om soliditetstal, som fått hämtas från publikationen avseende 1949/50. Denna kostnadspost får därför tolkas med viss försiktighet.

Marginalen mellan intäkter och kostnader (Överskottet) utgör ersättning för brukarfamiljens eget arbete och kapital. För Ön-gruppen låg andelen ”överskott” på 48 %, viket var betydligt högre än för Svs och Ms. Till följd av den betydligt högre omsättningen i Svs-gruppen, blir dock skillnaderna i absoluta tal relativt små. I räkenskapsresultaten redovisas den s.k. förräntningsprocenten, som utgör kvoten mellan resultatet efter samtliga kostnader före ränta och totalt insatt kapital. Av de tre grupperna uppvisar Svs den högsta förräntningsprocenten, 5,0 %, medan motsvarande resultat för Ms och Ön anges till 3,3 % respektive 1,8 %.

Resultatet från skogsbruk ingår inte i denna redovisning. Omfattningen av skogsbruket är större i Norra Sverige och i Götalands och Svealands skogsbygder än i slättbygderna, varför slutsatser inte kan dras om det samlade ekonomiska utfallet för jord- och skogsbruk.

Beräkningar av förräntningspro-

Figur 7 F
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 1919/1920

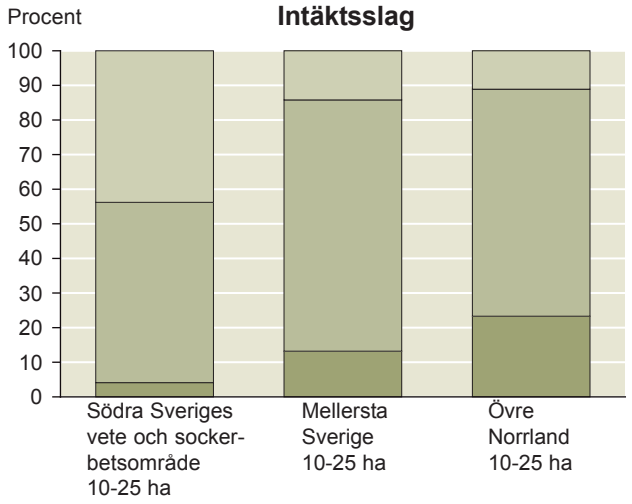

Några nyckeltal	Södra Sveriges vete och socker-betsområde 10-25 ha	Mellersta Sverige 10-25 ha	Övre Norrland 10-25 ha
Medelareal, ha	20,9	16,3	14,5
Omsättning, kr	24 829	11 720	9 527
Naturauttag, % av omsättningen	13,0	30,0	33,0

Vegetabilier
Övriga intäkter
Animalier

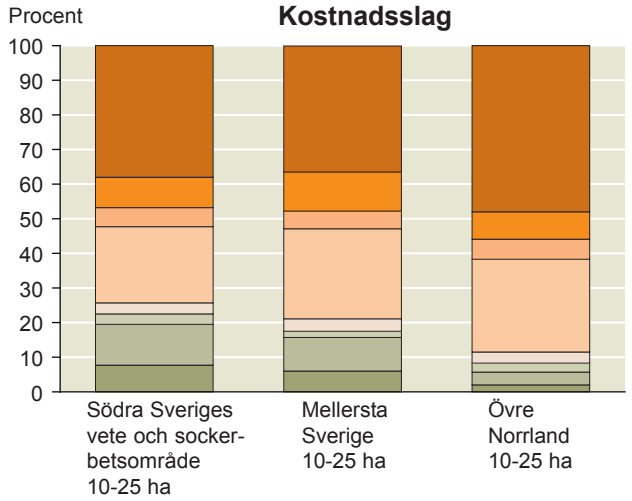

Överskott
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Arrende, räntor
Inköpt foder
Lejt arbete
Växtnäring

Källa: Räkenskapsresultat från svenska jordbruket 1914-1975.

centen finns i räkenskapsresultaten tillgängliga från 1912/13 för Svs-området. Under åren fram till 1910/20 har den i undersökningen beräknade lönsamheten varierat kraftigt. Högsta lönsamheten uppnåddes under krigsåren och då speciellt 1915/16 och 1918/19 utmärkte sig med hög förräntningsprocent.

1929/30 (skördeåret 1929)

Uppgifterna nedan har hämtats ur publikationen ”Räkenskapsresultat för svenska jordbruk, bokföringsåret 1929/30”, utarbetad av L. Nanneson på uppdrag av Kungl. Lantbruksstyrelsen.

Det ekonomiska utfallet redovisas för nedanstående företagsgrupper i tre områden, som representerar slättbygd, skogsbygd och norra Sverige.

– Södra Sveriges vete- och sockerbetsområde (Svs), 25–50 ha
– Mellersta Sverige (Ms), 10–25 ha
– Södra och mellersta Norrland (Sn), 10–25 ha

Skälet till att en grupp förhållandevis stora företag (25–50 ha) redovisas för Svs-området är att resultat inte redovisas för de lägre storleksgrupperna p.g.a. ett allt för litet urval.

Allmänt

I början av 1920-talet skedde en avveckling av den kristidsorganisation och ransonering som varit i bruk under det första världskriget. Utvecklingen hämmades dock av en svår lågkonjunktur under 1921–1922. Till följd av rationaliseringar skedde under 1920-talets senare del en relativt god tillväxt. Det svenska jordbruket hade dock fortfarande svårigheter att täcka det inhemska livsmedelsbehovet.

För jordbruket försämrades lönsamheten under 1929/30 till följd av en prisnedgång på 12 % för jordbruksprodukterna, vilket inte kompenserades av motsvarande kostnadssänkningar (se nedan).

Figur 7 G
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 1929/1930(skördeåret 1929)

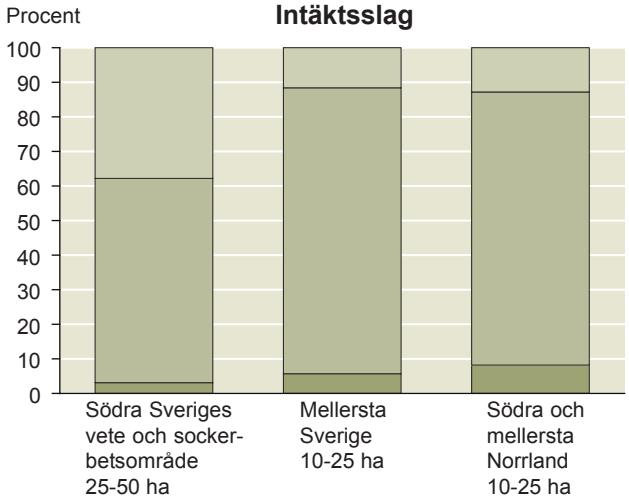

Några nyckeltal	Södra Sveriges vete och socker-betsområde 25-50 ha	Mellersta Sverige 10-25 ha	Södra o. mellersta Norrland 10-25 ha
Medelareal, ha	34,4	16,0	14,2
Omsättning, kr	20 846	7 040	5 211
Naturauttag, % av omsättningen	7,0	14,0	37,0

Vegetabilier
Övriga intäkter
Animalier

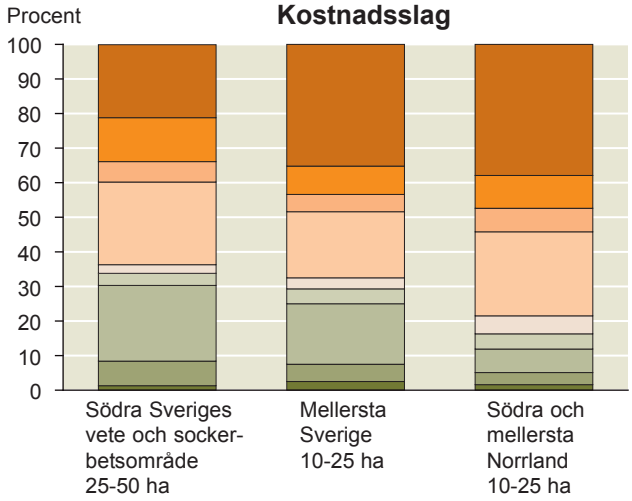

Överskott
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Inköpt foder
Arrende, räntor
Växtnäring
Lejt arbete
Energi
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar

Källa: Räkenskapsresultat från svenska jordbruket 1914-1975.

Skördeutfall
Väderleken under 1929 var i stort sett gynnsam för grödornas utveckling. Vid de undersökta gårdarna låg skördenivån för vårsäd på ca 3 000 kg per ha i Svs, ca 2 300 kg i Ms och 1 600–1 800 kg i Sn. För flertalet grödor blev skörden per ha avsevärt högre än medelskörden 1920–1928. Särskilt för vårsäd, potatis och foderrotfrukter blev skördarna relativt höga. Sockerbetsskörden liksom skörden av ängshö låg dock under jämförelseperiodens skördenivåer.

Djurskötsel
I de tre redovisade grupperna hade mjölkproduktionen störst omfattning i Sn-området (62 kor per 100 ha). Mjölkavkastningen per ko låg för gruppen i Svs på 4 000 kg per ko och år, medan avkastningen i Sn låg på ca 2 040 kg. Vad gäller svinproduktion låg Svs klart över de andra grupperna (49 svin per 100 ha).

Priser
Som ovan nämnts sjönk de genomsnittliga priserna på jordbruksprodukter med 12 % under 1929/30 jämfört med närmast föregående år. För växtprodukter noterades kraftiga prisfall, -17 %. För djurprodukter var prisnedgången betydligt mindre, -9 %. Jordbrukets kostnader sjönk inte i samma utsträckning som produktpriserna mellan 1928/29 och 1929/30. Arbetslönerna föll med -1% och den genomsnittliga prisnivån för förnödenheter med -9 %.

En prisjämförelse mellan 1929/30 och förkrigstiden (1909–1913) visar att marknadspriserna för jordbruksprodukter i genomsnitt ökat med 21 %. Samtidigt steg arbetslönerna med 85 % och priserna på förnödenheter med 36 %.

Resultat
Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) 1929/30 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Typgruppen i Svs med 34,4 ha åkermark skiljer sig storleksmässigt från grupperna i Ms (16,0 ha) och Sn (14,2 ha). Detta leder till betydande skillnader i kapitalinsats och omsättning. Den totala omsättningen i Svs var sålunda ca 4 gånger högre än i Sn.

Av den totala arbetsinsatsen svarade familjen för 28 % i storleksgruppen 25–50 ha och för 56 % i storleksgruppen 10–25 ha. Kostnadsandelen för lejt arbete minskade något jämfört med 1919/20 och uppgick nu till 19–24 % av omsättningen. Andelen maskinkostnader (underhåll och avskrivning) har ökat något, men svarar för en mycket blygsam andel av omsättningen (3,5–4,4 %).

Naturauttagen utgjorde en viktig användning av produktionen av vegetabilier och animalier. Resultaten visar stora skillnader mellan de tre grupperna. I Svs svarade naturauttagen för relativt liten del av omsättningen (7 %), medan uttagen i redovisningsgruppen i Sn utgjorde 1/3 av omsättningen. Till följd av skillnaderna i omsättning mellan grupperna, blir dock skillnaden mindre i absoluta tal.

Utgiftsräntor inkl. arrenden har inte redovisats i räkenskapsresultaten. Dessa kostnader har därför beräknats utifrån det redovisade totala räntekravet och uppgifter om soliditetstal, som fått hämtas från publikationen avseende 1949/50. Denna kostnadspost får därför tolkas med viss försiktighet.

1939/40 (skördeåret 1939)

Uppgifterna nedan har hämtats ur publikationen ”Räkenskapsresultat för svenska jordbruk, bokföringsåret 1939/40”, utarbetad av L. Nanneson på uppdrag av Kungl. Lantbruksstyrelsen.

Det ekonomiska utfallet redovisas för storleksgruppen 10–20 ha i tre områden. I urvalet till undersökningen ligger tyngdpunkten på denna storleksgrupp.

– Skåne-Hallands slättbygder (Ssl), 10–20 ha
– Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder (Msk), 10–20 ha
– Norra Sverige (N), 10–20 ha

Allmänt
År 1939/40 avslutades ett för jordbruket händelserikt decennium. Början av 1930-talet präglades av den svåra ekonomiska krisen, som för jordbruket innebar avsättningssvårigheter och prispress på jordbrukets produkter. Under 1930-talet infördes den statliga prisregleringen på jordbruksområdet, som i stort kom att behållas till början på 1990-talet.

Svenskt jordbruk påverkades under 1939/40 av det andra världskriget, som utbröt i september 1939, med bl.a. störningar i den internationella handeln som följd. Avspärrningen blev total först i bokföringsårets slutskede (april 1940). Inom landet fanns dock betydande lager av spannmål och jordbruksförnödenheter.

Skördeutfall
Hektarskördarna var för flertalet grödor något lägre under 1939 än under de båda närmast föregående skördeåren. För höstvete låg den i räkenskapsresultaten redovisade skördenivån i Ssl på 3 350 kg per ha, i Msk på 2 410 och i N på 2 070 kg per ha. I jämförelse med 5-årsperioden 1934–1938 kan konstateras en skördestegring för flertalet spannmålsslag, medan potatis och vallhö m.m. visar en minskning.

Djurskötsel
I de tre redovisade grupperna hade mjölkproduktionen störst omfattning i Norra Sverige (68 kor per 100 ha). Mjölkavkastningen per ko låg för gruppen i Ssl nära 4 000 kg per ko och år, medan avkastningen i N låg på ca 2 300 kg.Vad gäller svinproduktion låg Ssl klart över de andra grupperna (65 svin per 100 ha).

Priser
Trots den förhållandevis goda försörjningsberedskapen blev prisökningarna betydande på vissa produkter. För växtprodukter uppgick prisökningen från 1938/39 till 22 %, för animalier

till 10 % och för förnödenheter till 11 %. Lantarbetarlönen steg med 9 % mellan de båda åren (för manliga daglönare uppgick timlönen till 68 öre/tim).

En prisjämförelse över en längre period visar att marknadspriserna på vissa produkter (bl a vete, råg, potatis, ägg) under 1939/40 fortfarande låg under nivån för 1924–1929. Även priserna på vissa förnödenheter (motorfotogen, skördegarn, cement, tegelrör) låg under den tidigare nivån.

Resultat

Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) 1939/40 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Den totala arbetsinsatsen uppgår i samtliga tre typgrupper till 5 000–6 300 tim, vilket kan ses mot bakgrund av en låg mekaniseringsgrad och en därmed följande arbetsintensiv produktion. Av den totala arbetsinsatsen svarade familjen för ca 60-70 %. Kostnadsandelen för lejt arbete har minskat jämfört med 1919/20 och 1929/30 och uppgår nu till 15–20 % av omsättningen. Andelen maskinkostnader (underhåll och avskrivning) har dock inte ändrats nämnvärt.

Åkerarealen uppgår till ca 16 ha i de tre grupperna av företag. Den totala omsättningen i jordbruket skiljer sig dock markant mellan grupperna. Omsättningen i Ssl ligger ca 90 % högre än i N. Naturauttagen utgjorde en viktig användning av produktionen av vegetabilier och animalier. Det tillgängliga materialet visar stora skillnader mellan olika regioner i landet, från 10 % i Ssl till 39 % i N.

Utgiftsräntor inkl. arrenden har inte specificerats för de enskilda redovisningsgrupperna. Dessa har därför beräknats utifrån det redovisade totala räntekravet och uppgifter om soliditetstal, som fått hämtas från publikationen avseende 1949/50.

Marginalen mellan intäkter och kostnader (överskottet) utgör ersättning för brukarfamiljens eget arbete

Figur 7 H
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 1939/1940(skördeåret 1939)

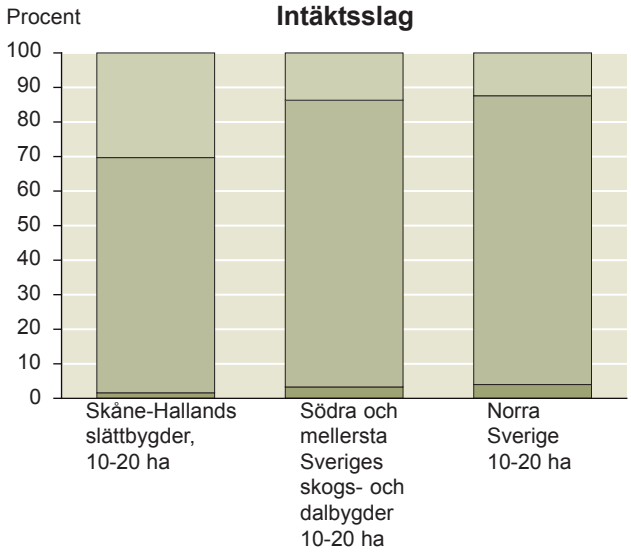

Några nyckeltal	Skåne-Hallands slättbygder, 10-20 ha	Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder 10-20 ha	Norra Sverige 10-20 ha
Total arbetstid	5 346	6 016	6 231
Medelareal, ha	16,2	16,0	15,5
Omsättning, kr	11 129	7 328	5 875
Naturauttag, % av omsättningen	10,0	22,0	39,0

Vegetabilier
Övriga intäkter
Animalier

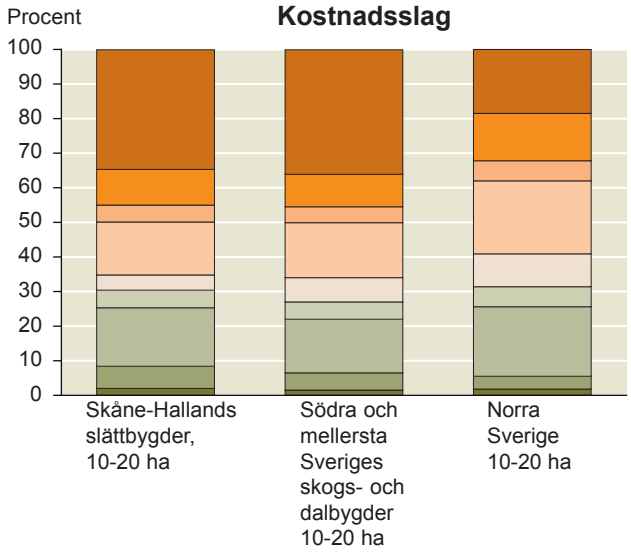

Överskott
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Inköpt foder
Arrende, räntor
Växtnäring
Lejt arbete
Energi
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar

Källa: Räkenskapsresultat från svenska jordbruket 1914-1975.

och kapital. I Ssl och Msk låg överskottet på ca 35 % av omsättningen, medan det i N endast låg på 18–19 %. I publikationen från undersökningen redovisas den s.k. förräntningsprocenten som utgör kvoten mellan resultatet efter samtliga kostnader före ränta och totalt insatt kapital. Av de tre grupperna uppvisar Ssl den högsta förräntningsprocenten, 6,0 %, medan motsvarande resultat för Msk och N anges till 2,0 % respektive 1,2 %.

Resultatet från skogsbruk ingår inte i denna redovisning. Omfattningen av skogsbruket är större i Norra Sverige och i Götalands och Svealands skogsbygder än i slättbygderna, varför slutsatser inte kan dras om det samlade ekonomiska utfallet för jord- och skogsbruk.

Under 1930-talet har den i undersökningen beräknade lönsamheten varierat kraftigt. Den högsta förräntningsprocenten uppnåddes under 1937/38 och 1938/39. Sämsta lönsamheten registrerades för 1930/31 och 1932/33.

1949/50 (skördeåret 1949)

Uppgifterna nedan har hämtats ur publikationen ”Räkenskapsresultat för svenska jordbruk, bokföringsåret 1949/50”, utarbetad av L. Nanneson på uppdrag av Kungl. Lantbruksstyrelsen.

Det ekonomiska utfallet redovisas för följande tre områden

– Skåne-Hallands slättbygder (Ssl), 20–30 ha
– Södra och mellersta Sveriges skogs-och dalbygder (Msk), 20–30 ha
– Norra Sverige (N), 20–30 ha

Allmänt

Under det andra världskriget, liksom under det första, hade Sverige avsevärda problem med livsmedelsförsörjningen. För att hantera den uppkomna situationen tillsattes Statens livsmedelskommission, som bl.a. kom att ansvara för livsmedelsransoneringarna. Ransoneringarna behölls för vissa livsmedel ända till slutet av 1940-talet.

Under 1947 fattades ett nytt jordbrukspolitiskt beslut, som kom att styra jordbrukspolitiken i flera decennier. Politiken skulle styras av följande mål: Inkomstmålet, produktionsmålet och effektivitetsmålet. I början av 1940-talet infördes den s.k. totalkalkylen som ett underlag för prissättningen på jordbrukets område. Det jordbrukspolitiska beslutet 1947 förutsatte en övergång från totalkalkylen till s.k. typkalkyler baserade på JEU. År 1951 fick Lantbruksstyrelsen i uppdrag att utreda metodfrågorna i JEU, med hänsyn tagen till behoven från de kommande typjordbrukskalkylerna.

.

Skördeutfall

Hektarskördarna var för flertalet grödor högre under 1949 än under det närmast föregående skördeåret. De enda grödor som uppvisade lägre hektarskördar var korn, potatis och sockerbetor. I jämförelse med 5-årsperioden 1941–1945 är hektarskördarna 1949 högre för samtliga grödor, utom potatis. Stösta skillnaden noteras för höstvete och vårvete med +32 respektive +35 %.

Djurskötsel

I de tre redovisade grupperna hade mjölkproduktionen störst omfattning i Norra Sverige (66 kor per 100 ha). Mjölkavkastningen per ko var högst i Ssl-gruppen med 4 080 kg per ko och år, medan avkastningen i N låg på ca 2 590 kg. Vad gäller svinproduktion låg Ssl klart över de andra grupperna (91 svin per 100 ha).

Priser

Utvecklingen mellan 1948/49 och 1949/50 av priserna på jordbruksprodukter visade en oenhetlig tendens. Prisökningar noterades för bl.a. vete och råg (+3 %), potatis (+53 %), slaktkor (+19 %) och spädkalv (+9 %), prissänkningar skedde för korn (-13 %), ägg (-15 %) och får (-25 %). Även för jordbrukets produktionsmedel var prisutvecklingen oenhetlig mellan de båda åren. Lantarbetarlönerna steg med 3 % mellan de båda åren (för kreatursskötare uppgick timlönen till 1,93 kr/tim).

En prisjämförelse mellan 1949/50 och mellankrigstiden (1935–1937) visar på mycket kraftiga prisökningar för jordbruksprodukter. Priserna har mer än fördubblats för potatis, sockerbetor, mjölk och samtliga slag av kött.

Resultat

Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) 1949/50 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Företagens totala arbetsinsats uppgår till 5 000–7 000 tim, vilket kan ses mot bakgrund av en låg mekaniseringsgrad och en därmed följande arbetsintensiv produktion. Av den totala arbetsinsatsen vid de tre typgårdarna svarade familjen för 50–75 %. Kostnadsandelen för lejt arbete har minskat jämfört med den första årgången av typgårdar (1919/20) från 20–30 % till 10–20 % av omsättningen. Andelen maskinkostnader (underhåll och avskrivning) har under samma tidsperiod ökat från 2–3 % till ca 8 %.

Naturauttagen utgjorde för vissa av typgrupperna en viktig användning av produktionen av vegetabilier och animalier. Det tillgängliga materialet visar stora skillnader mellan olika regioner i landet, från 5 % i Ssl till 31 % i N.

Marginalen mellan intäkter och kostnader (överskottet) utgör ersättning till brukarfamiljens egna arbete och kapital. I de tre redovisade grupperna ligger överskottet i intervallet 33–39 % av omsättningen. I absoluta tal är dock överskottet per företag avsevärt större i Ssl-gruppen än i de övriga grupperna, då omsättningen är störst i Ssl. I publikationen från undersökningen redovisas den s.k. förräntningsprocenten som utgör kvoten mellan resultatet efter samtliga kostnader före ränta och totalt insatt kapital. Av

de tre grupperna uppvisar Ssl den klart bästa lönsamheten med en förräntningsprocent nära 8 % . För de båda övriga grupperna var resultatet negativt.

Under hela 1940-talet indikerade förräntningsprocenten i Ssl en god lönsamhet. För Msk och N försämrades lönsamheten successivt under decenniet och mot periodens slut var förräntningsprocenten ofta negativ.

Resultatet från skogsbruk ingår inte i denna redovisning. Omfattningen av skogsbruket är större i Norra Sverige och i Götalands och Svealands skogsbygder än i slättbygderna, varför slutsatser inte kan dras om det samlade ekonomiska utfallet för jord- och skogsbruk.

Figur 7 I
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 1949/1950(skördeåret 1949)

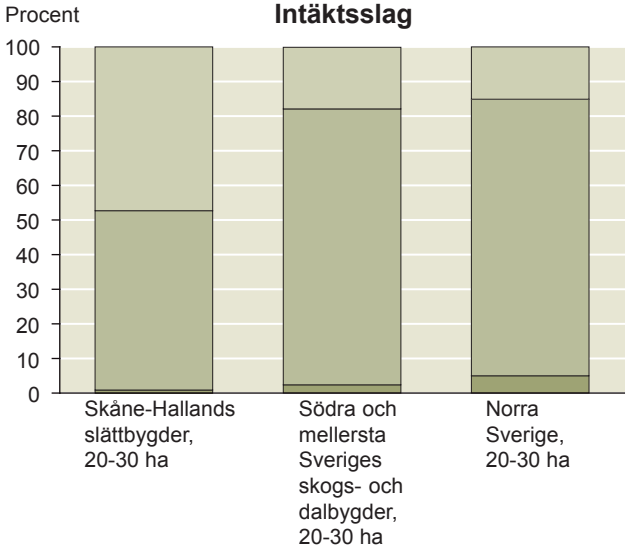

Några nyckeltal	Skåne-Hallands slättbygder, 10-20 ha	Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder 10-20 ha	Norra Sverige 10-20 ha
Total arbetstid	7 130	5 670	5 880
Medelareal, ha	25,2	24,3	24,8
Omsättning, kr	38 300	19 900	20 000
Naturauttag, % av omsättningen	5,0	20,0	31,0

Vegetabilier
Övriga intäkter
Animalier

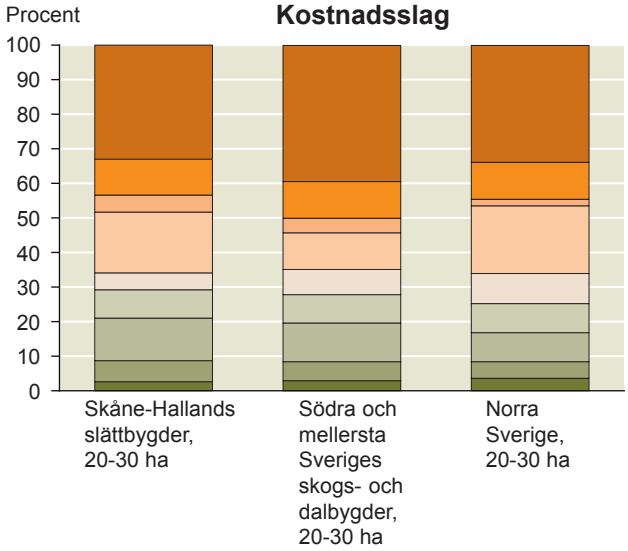

Överskott
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Inköpt foder
Arrende, räntor
Växtnäring
Lejt arbete
Energi
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar

Källa: Räkenskapsresultat från svenska jordbruket 1914-1975.

1960

Uppgifterna nedan har hämtats ur publikationen ”Räkenskapsresultat för svenska lantbruk, skördeåret 1960”, utarbetad inom Kungl. Lantbruksstyrelsen.

Det ekonomiska utfallet redovisas för följande storleksgrupper och områden.

– Götalands södra slättbygder (Gss), 20–30 ha
– Götalands skogsbygder (Gsk), 20–30 ha
– Norrland, nedre (Nn), 10–20 ha

Skälet till att den lägre storleksgruppen (10–20 ha) redovisas för Nn, är att högre storleksgrupper inte redovisas i JEU.

Allmänt

Under senare delen av perioden kom de s.k. typkalkylerna att få en central roll vid prissättningen på jordbrukets produkter. Inkomstjämförelser gjordes mellan väl definierade grupper av jordbrukare och industriarbetare. Inkomstklyftan blev ett uttryck för skillnaden mellan jämförbara grupper. Eftersom typkalkylerna baserades på JEU, kom denna undersökning att förbättras och omorganiseras fr.o.m JEU 1954.

Prissättningen reglerades genom fleråriga ramavtal, som för ett antal år angav principerna för prisregleringen. Under löptiden av ett ramavtal styrdes prissättningen av olika spärregler. När en spärregel utlöstes, brukade oftast importavgifter och prisgränser justeras.

Skördeutfall

Under juli–augusti 1960 drabbades jordbruket av onormalt stora regnmängder, viket satte ned kvaliteten för skördarna. Främst var det vissa av mälarlänen som drabbades av skador.

Hektarskördarna var dock för flertalet grödor högre under 1960 än under närmast föregående år.

En jämförelse av hektarskördarna 1960 och perioden 1950–1959 visar högre skördar för bl a vårvete, höstråg, korn och höstraps. Höstvete uppvisade dock en lägre skörd 1960 än under jämförelseperioden.

Hektarskördarna för JEU-företagen var oftast högre än de av SCB redovisade skördarna. Enligt JEU var hektarskörden av korn 4 100 kg i Gss-gruppen, 2 900 i Gsk och 1 900 kg i Nn.

Djurskötsel

I de tre redovisade grupperna hade mjölkproduktionen störst omfattning i Nn (46 kor per 100 ha). Mjölkavkastningen per ko låg för gruppen i Gss på 4 440 kg per ko och år, medan avkastningen i Nn låg på 3 160 kg. Vad gäller svinproduktionen låg Gss klart över de andra grupperna (133 svin per 100 ha). Det bör påpekas att till följd av den fortgående specialiseringen inom animalieproduktionen kan djurtätheten vid enskilda gårdar vara starkt varierande.

Priser

Under 1960 utlöstes spärregler i löpande jordbruksavtal, vilket medförde att gränsskyddet för jordbrukets produkter justerades. Enligt jordbruksnämndens producentprisindex sjönk vegetabiliepriserna under 1960 med över 6 % jämfört med närmast föregående år, medan animaliepriserna steg med 2–3 %. Priserna på griskött och potatis uppvisade stora svängningar under året.

Prisindex för jordbrukets produktionsmedel var i stort sett oförändrat mellan slutet av 1959 och slutet av 1960. För enskilda produktionsmedel var dock förändringarna betydande. Priserna sjönk ett par procent på handelsgödsel och med 15 % på köpfodermedel, medan de steg med ca 10 % för maskinunderhåll och ekonomibyggnader.

Resultat

Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) 1960 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Den totala arbetsinsatsen uppgick i samtliga tre typgrupper till 4 000–5 000 tim, vilket är betydligt lägre än för typgårdarna 1949/50 och tidigare. Samtidigt var kostnadsandelen för lejt arbete nere i 5–8 % av omsättningen. Den minskade arbetsinsatsen torde spegla en fortgående mekanisering inom jordbrukssektorn. Maskinkostnadernas andel av omsättning låg för de tre typgårdarna på 12–15 %. Sett över en längre tid blir förändringen tydlig. De för 1919/20 redovisade typgrupperna uppvisade en andel för maskinkostnaderna på 2–3 %, medan lejt arbete svarade för 22–27 %.

Åkerarealen uppgår till ca 25 ha i Gss- och Gsk-grupperna, medan företagen i Nn-gruppen enbart omfattar ca 15 ha. Sett till den totala omsättningen i jordbruket är dock skillnaderna i storlek än mer markanta. Naturauttagen av jordbruksprodukter har successivt minskat över tiden, och de utgör 1960 en blygsam del (2–8 %) av företagens samlade produktion.

Marginalen mellan intäkter och kostnader (överskottet) utgör ersättning för brukarfamiljens eget arbete och kapital. I de tre redovisade grupperna låg överskottet inom intervallet 34–36 %. I JEU-publikationen för 1960 redovisas den s.k. förräntningen, som anger den ränta, som erhållits på kapitalinvesteringen, då jordbruket belastats med samtliga kostnader utom ränta. Förräntningen under 1960 var i Gss-gruppen +9 460 kr/företag. För Gsk- och Nn-grupperna var förräntningen negativ med -1 020 kr respektive -4 620 kr.

Resultatet från skogsbruk ingår inte i denna redovisning. Omfattningen av skogsbruket är större i Norra Sverige och i Götalands och Svealands skogsbygder än i slättbygderna, varför slutsatser inte kan dras om det samlade ekonomiska utfallet för jord- och skogsbruk.

Figur 7 J
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 1960

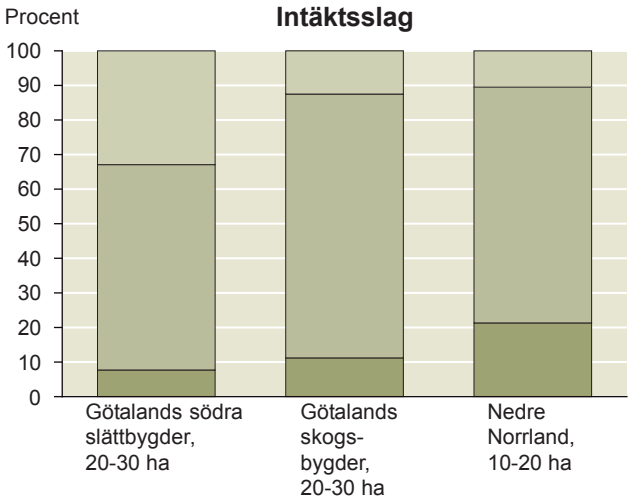

Några nyckeltal	Götaland södra slättbygder, 20-30 ha	Götalands skogs-bygder, 20-30 ha	Nedre Norrland 10-20 ha
Total arbetstid	5 020	4 920	3 980
Medelareal, ha	24,4	25,0	14,7
Omsättning, kr	70 200	43 600	24 800
Naturauttag, % av omsättningen	2,0	4,0	8,0

Vegetabilier
Övriga intäkter
Animalier

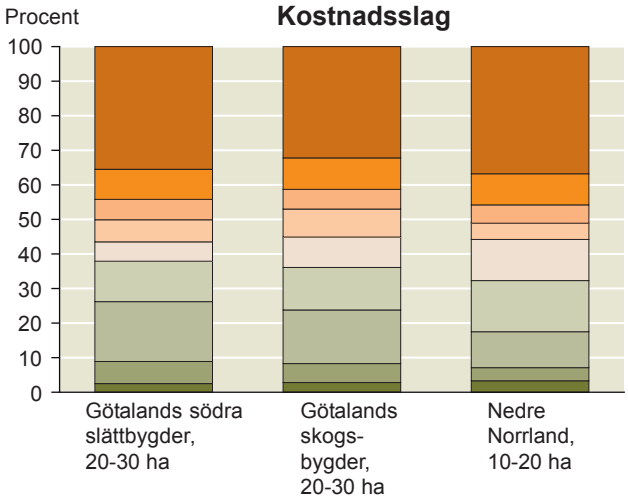

Överskott
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Inköpt foder
Arrende, räntor
Växtnäring
Lejt arbete
Energi
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar

Källa: Räkenskapsresultat från svenska jordbruket 1914-1975.

1970

Uppgifterna nedan har hämtats ur publikationen ”Räkenskapsresultat för svenska lantbruk, skördeåret 1970”, som utarbetats inom Kungl. Lantbruksstyrelsen.

Det ekonomiska utfallet redovisas för storleksgruppen 20–30 ha i tre områden.

– Götalands södra slättbygder (Gss), 20–30 ha
– Götalands skogsbygder (Gsk), 20–30 ha
– Norrland, nedre (Nn), 20–30 ha

År 1967 fattades ett nytt jordbrukspolitiskt beslut i vilket angavs att storleksgruppen 20–30 ha (normjordbruk) skulle vara vägledande vid genomförande och uppföljning av de jordbrukspolitiska målen.

Allmänt

Det jordbrukspolitiska beslutet (1967) innebar bl.a. ökade krav på rationalisering inom jordbrukssektorn. Lantbruksnämnderna hade en central roll i rationaliseringsarbetet. En omfattande strukturomvandling skedde nu inom jordbruket.

Inom mjölkproduktionen märktes tydligt effekterna av specialisering och strukturrationalisering. Under perioden oktober 1969 – september 1970 minskade antalet mjölkleverantörer med ca 11 000, eller nära 12 %. Invägningen vid mejerierna låg under 1970 nära 8 % under 1969 års invägning. Om jämförelsen i stället görs med perioden 1960–1964, var nedgången hela 18 %.

Skördeutfall

En snörik vinter och sen vår 1970 medförde en sen vårsådd. Under hösten försenades spannmålsskörden i stora delar av södra Sverige. Enligt den officiella skördestatistiken var för de flesta grödorna hektarskördarna 1970 högre än under närmast föregående år. Lägre skörd 1970 noterades dock för höstraps. Om en jämförelse görs mellan hektarskördarna 1970 och de genomsnittliga skördarna 1966–1970 blir bilden annorlunda. För råg, korn, havre, matpotatis, fabrikspotatis var skörden 1970 högre än under jämförelseperioden, men lägre för höstvete, höstraps och slåttervall.

Hektarskördarna som redovisas för JEU-företagen är i många fall högre än de officiellt redovisade skördarna. Enligt JEU var hektarskörden av korn 3 700 kg i Gss-gruppen, 3 000 i Gsk och 2 600 kg i Nn.

Djurskötsel

I de tre redovisade grupperna hade mjölkproduktionen störst omfattning i Gsk (43 kor per 100 ha). Mjölkavkastningen per ko låg för gruppen i Gss på 5 490 kg per ko och år, medan avkastningen i Nn låg på 4 350 kg. Vad gäller svinproduktionen låg Gss klart över de andra grupperna (194 svin per 100 ha). Det bör påpekas att till följd av den fortgående specialiseringen inom animalieproduktionen, kan djurtätheten vid enskilda gårdar vara starkt varierande.

Priser

Enligt jordbruksnämndens avräkningsprisindex steg jordbrukarnas erhållna priser med 3,3 % mellan 1969 och 1970. Betydande prishöjningar noteras för höstraps, matpotatis, gödsvin och smågrisar. Priserna sjönk dock för fabrikspotatis och mindre kalv. Prisindex för jordbrukets produktionsmedel (exkl. arbete och ränta) steg med 6,1% mellan 1969 och 1970. Timkostnaden för lantarbetare steg samtidigt med 11 % mellan de båda åren.

Under 1960-talet har producentpriserna på jordbruksprodukter haft en varierande utveckling. Priserna utvecklades starkt under åren 1963–1965 med årliga ökningar på 4–8 %. Under 1967 och 1968 sjönk dock de genomsnittliga priserna.

Resultat

Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) under 1960 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Den totala arbetsinsatsen minskade kraftigt 1970 i samtliga tre typgrupper (till under 3 000 tim) jämfört med motsvarande typgrupper 1960. Samtidigt var kostnadsandelen 1970 för lejt arbete enbart några få procent av omsättningen. I posten lejt arbete ingår dock inte utbetalda löner till anhöriga utanför familjen, då dessa kostnader inte särredovisas i JEU-publikationen.

Åkerarealen uppgår till ca 25 ha i samtliga tre typgrupperna. Sett till den totala omsättningen i jordbruket är dock skillnaderna stora; Gss-gruppen omsätter drygt 80 % mer än Nn-gruppen. Naturauttagen av jordbruksprodukter har 1970 minskat till 1–3 % av omsättningen.

Skuldränta och arrende har gjorts utifrån det i JEU kalkylerade totala räntekravet. Utgiftsräntorna har beräknats med hjälp av data om soliditeten.

Marginalen mellan intäkter och kostnader (Överskottet) utgör ersättning för brukarfamiljens eget arbete och kapital. I de tre redovisade grupperna låg överskottet inom intervallet 10–25 %, vilket är en klart lägre nivå än nivån för samma typgrupper under 1960 (34–36 %). I JEU-publikationen för 1970 redovisas den s.k. förräntningen, som anger den ränta, som erhållits på kapitalinvesteringen, då jordbruket belastats med samtliga kostnader utom ränta. Förräntningen under 1970 var i Gss-gruppen -2 950 kr/företag. För Gsk- och Nn-grupperna var förräntningen -12 360 kr respektive -20 450 kr.

Resultatet från skogsbruk ingår inte i denna redovisning. Omfattningen av skogsbruket är större i Norra Sverige och i Götalands och Svealands skogsbygder än i slättbygderna, varför slutsatser inte kan dras om det samlade ekonomiska utfallet för jord- och skogsbruk.

Figur 7 K
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 1970

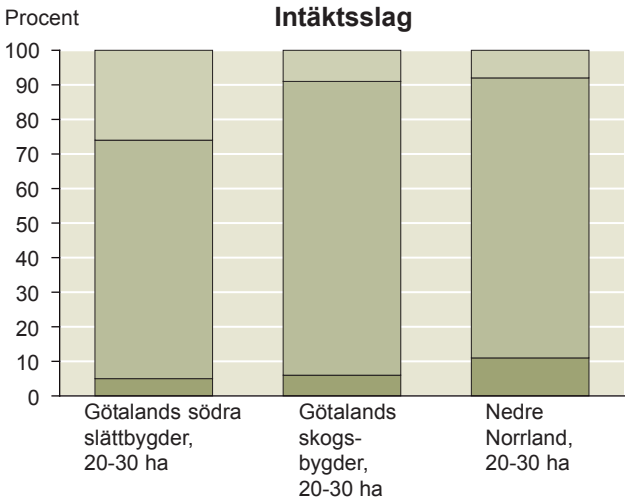

Några nyckeltal	Götaland södra slättbygder, 20-30 ha	Götalands skogs-bygder, 20-30 ha	Nedre Norrland 10-20 ha
Total arbetstid	2 920	2 750	2 720
Medelareal, ha	25,2	25,4	25,3
Omsättning, kr	94 100	70 000	51 400
Naturauttag, % av omsättningen	1,0	3,0	3,0

Vegetabilier
Övriga intäkter
Animalier

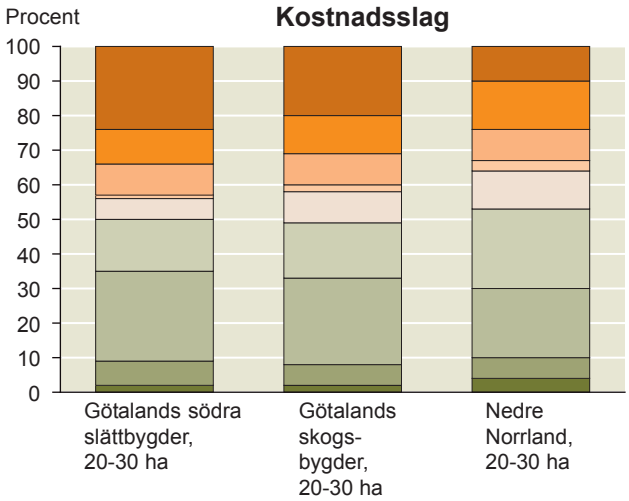

Överskott
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Inköpt foder
Arrende, räntor
Växtnäring
Lejt arbete
Energi
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar

Källa: Räkenskapsresultat från svenska jordbruket 1914-1975.

1980

Uppgifterna nedan har hämtats ur Statistiska Meddelanden, J 1981:18 ”Jordbruksekonomiska undersökningen 1980” framtagen av SCB

Det ekonomiska utfallet redovisas för storleksgruppen 30–50 ha i tre områden.

– Götalands södra slättbygder (Gss), 30–50 ha
– Götalands skogsbygder (Gsk), 30–50 ha
– Norrland, nedre och övre (Nn, Nö), 30–50 ha

Den redovisade storleksgruppen (30–50 ha) innebär en förändring från 1970, då företag med 20–30 ha redovisades. Motivet för denna ändring är den fortgående storleks-rationaliseringen inom jordbruket.

Jämfört med JEU 1970 har viktiga förändringar skett i JEU. I mitten av 1970-talet skedde en övergång till ett slumpmässigt urval. Vidare gjordes genomgripande förändringar i metodiken att beräkna kalkylerade intäkter och kostnader.

Allmänt

Den ekonomiska utvecklingen under 1970-talet påverkades av energikrisen 1973–1974 och den snabba löneutvecklingen i mitten och slutet av 1970-talet. Inflationen var hög under hela decenniet och diskontot understeg inte 5 %. Under större delen av 1980 låg diskontot på 10 %. Under 1973 infördes statliga konsumentsubventioner av livsmedel. Subventionerna förstärktes efter hand och 1980 utbetalades ca 3,7 miljarder kr.

Under 1950-talet infördes de på JEU baserade typkalkylerna, som underlag för prissättningen av jordbruksprodukter. Under följande decennier fick dock typkalkylerna en successivt minskande betydelse för att omkring 1980 ha spelat ut sin roll. I stället påbörjades under 1980-talet utveckling av typgårdar och modelljordbruk baserade på JEU och DU (Deklarationsundersökningen för jordbrukare).

Skördeutfall

Väderleken under 1980 utmärktes av en medeltemperatur under den normala, medan nederbördsmängderna var större än normalt. De genomsnittliga objektiva hektarskördarna under 1980 blev jämfört med närmast föregående år högre för vårvete, höstråg, havre och höstraps. För höstvete, slåttervall, matpotatis och fabrikspotatis var dock skördarna lägre. Om 1980 års hektarskördar jämförs med genomsnittet för perioden 1971–1975 var 1980-års skördar högre för fodersäd, fabrikspotatis och sockerbetor.

Hektarskördarna som redovisas i JEU har hämtats från de objektiva skördeuppskattningarna. För vårkorn var hektarskörden 4 140 kg i Gss-gruppen, 2 980 kg i Gsk och i Nn/Nö, 2 320 respektive 2 430 kg.

Djurskötsel

I de tre redovisade grupperna (30–50 ha) hade mjölkproduktionen störst omfattning i Gsk (17 kor per företag). Mjölkavkastningen (4 procentig mjölk) per ko låg för samtliga tre grupper i intervallet 5 500–5 900 kg per ko och år. Vad gäller svinproduktionen låg Gss klart över de andra grupperna (71 svin per företag). Det bör påpekas att till följd av den fortgående specialiseringen inom animalieproduktionen kan djurtätheten vid enskilda gårdar vara starkt varierande. I mitten av 1980-talet infördes ett system för typklassificering i den svenska jordbruksstatistiken (se typgårdarna avseende 1990).

Priser

Enligt jordbruksnämndens avräkningsprisindex (december–december) steg de erhållna priserna under åren 1977, 1978, 1979 och 1980 med 6,9 %, 5,0 %, 5,0 respektive 11,3 %.

Produktionsmedelsprisindex för jordbrukets produktionsmedel (exkl. arbete steg för samma fyraårsperiod med 9,6 %, 5,3 %, 11,6 % respektive 13,7 %. Timkostnaden för industriarbetare (lön och sociala kostnader) steg samtidigt med 10,8 %, 10,7 %, 8,7 % respektive 10,4 %.

Resultat

Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) 1980 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Jämfört med tidigare redovisade årgångar av typgårdarna har kostnadsandelarna 1980 ändrats väsentligt. Det är dock svårt att dra några slutsatser av förändringarna av bl.a. följande skäl: Areal- och omsättningsmässigt är typgårdarna 1980 betydligt större. Urvalsmetodik, definitioner och beräkningsprinciper har ändrats.

Klassificeringen av företag efter åkerareal gör typföretagen allt mindre relevanta i takt med den ökande specialiseringen inom animalieproduktion. Bakom genomsnittssiffran 5,3 kor i Gss (30–50 ha) döljer sig troligen ett fåtal mjölkbesättningar med relativt högt djurantal. Under 1980-talets första hälft pågick inom SCB ett utvecklingsarbete på ett system för typklassificering (typologin). Det nya systemet implementerades i mitten av 1980-talet (se typgårdarna 1990).

Kostnadsandelen för avskrivning och underhåll av ekonomibyggnader och övriga anläggningar uppgick 1980 till 12–19 % av omsättningen. Denna höga nivå torde främst förklaras av de ändrade beräkningsprinciperna och i viss mån av den kraftiga inflationen på 1970-talet. En stor kostnadsökning noteras för utgiftsräntor och arrende. Som ovan nämnts låg diskontot på 10 % under större delen av 1980, vilket påverkar utgiftsräntorna.

I spåren av energikrisen i mitten av 1970-talet ligger nu kostnadsandelen för energi (drivmedel och el) på 3–5 %, jämfört med ett par procent 50 år tidigare. Det kan vidare konstateras att familjejordbruket enbart i liten utsträckning anlitade lejd arbetskraft (2–3 % år 1980).

Marginalen mellan intäkter och kostnader (Överskottet) utgör ersättning för brukarfamiljens eget arbete och kapital. I de tre redovisade grupperna låg överskottet inom intervallet 3–11 %, vilket är en klart lägre nivå än den som redovisats för tidigare årgångar. Det bör dock noteras att överskottet 1980 i absoluta tal även påverkas av att omsättningen vid 1980 års

typgårdar kraftigt överstiger omsättningen vid typgrupper för tidigare år.

Resultatet från skogsbruk ingår inte i denna redovisning. Omfattningen av skogsbruket är större i Norra Sverige och i Götalands och Svealands skogsbygder än i slättbygderna. En beräkning av skogsbrukets överskott (i procent av jordbrukets omsättning) 1980 för de tre typgrupperna visar ett överskott i Gss och Gsk på 4–5 % och 12 % i Nn och Nö. För den senare typgruppen är alltså skogsbrukets resultat högre än det från jordbruket.

Figur 7 L
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 1980

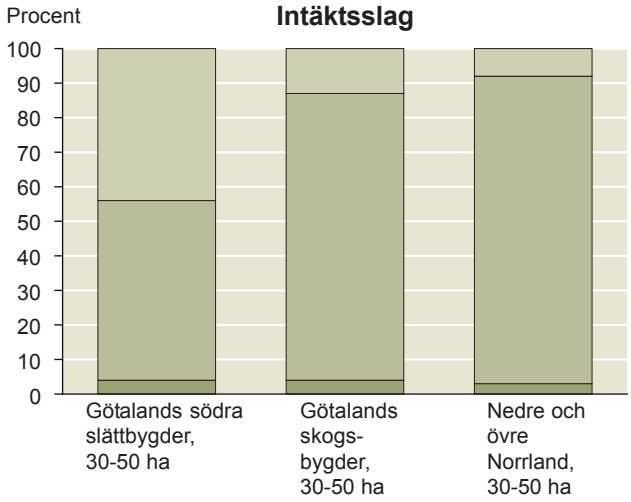

Några nyckeltal	Götaland södra slättbygder, 30-50 ha	Götalands skogs-bygder, 30-50 ha	Nedre och övre Norrland 30-50 ha
Total arbetstid	3 590	3 750	3 770
Medelareal, ha	38,4	38,0	37,8
Omsättning, kr	326 300	301 700	229 100
Naturauttag, % av omsättningen	0,5	0,7	1,4

Vegetabilier
Övriga intäkter
Animalier

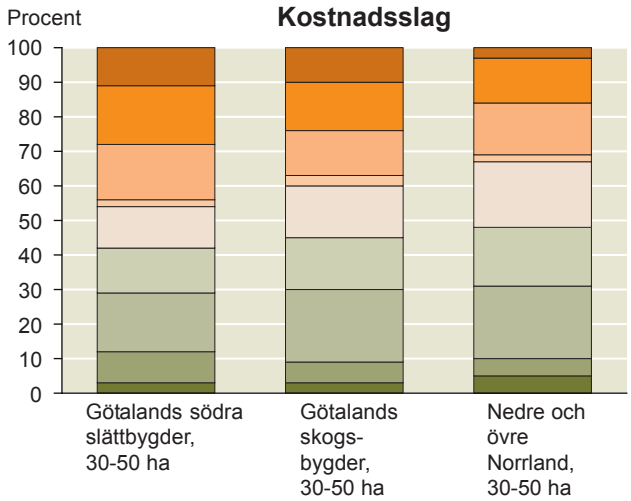

Överskott
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Inköpt foder
Arrende, räntor
Växtnäring
Lejt arbete
Energi
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar

Källa: Serie J, Jordbruksekonomiska undersökningen 1976–2007.

1990

Uppgifterna nedan har hämtats ur Statistiska Meddelanden, J 40 SM 9101 ”Jordbruksekonomiska undersökningen 1990” framtagen av SCB.

Det ekonomiska utfallet redovisas för storleksgruppen 1 600–3 199 standardtimmar. Redovisning med denna storleksgruppering blev möjlig när det nya svenska typklassificeringssystemet infördes i mitten av 1980-talet. Typgrupp och storleksgrupp baseras i det nya systemet på data om det standardiserade arbetsbehovet.

– Södra och mellersta Sveriges slättbygder (RO 1), Jordbruksväxter, 1 600–3 199 tim.
– Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder (RO 2), Mjölk, 1 600–3 199 tim.
– Norra Sverige (RO 3), Mjölk, 1 600–3 199 tim.

Även om det standardiserade arbetsbehovet är ungefär lika i de tre grupperna finns det andra skillnader i storlek. RO 1-gruppens åkerareal överstiger 100 ha, medan de två ”mjölkgrupperna” i RO 2 och RO 3 enbart omfattar 20–30 ha. Vidare är bruttoomsättningen i RO 1 mer än dubbelt så hög som i de två andra grupperna.

De här redovisade resultaten bygger på nominella resultat till nukoststnad, vilket ger en kontinuitet över tiden.

Allmänt

Enligt det jordbrukspolitiska beslutet år 1990 var målsättningen att det svenska jordbruket i princip skulle underkastas samma villkor som andra näringar. För att underlätta en sådan förändring infördes 1991 ett 5-årigt omställningsprogram. Syftet med programmet var att stimulera en ändrad användning av åkermarken genom en övergång från traditionella jordbruksgrödor till alternativa grödor (bioenergi, industriråvaror etc). Efter Sveriges ansökan 1991 om EU-medlemsskap kom dock den svenska jordbrukspolitiken att främst inriktas på en anpassning till EU:s jordbrukspolitik (CAP).

Skördeutfall

År 1990 kännetecknades av de relativt sett höga temperaturerna under dess första hälft. Onormalt stora nederbördsmängder kunde också noteras inom vissa områden. Övervintringen av de höstsådda grödorna blev mycket god vintern 1989–1990. Goda skördar av såväl vallväxter som spannmål bärgades.

För perioden 1985–1990 uppvisar år 1990 de högsta hektarskördarna av höstvete, vårvete, höstråg, havre och vårkorn. Växtodlingens inriktning vid de tre redovisade typgrupperna varierade starkt. I RO 1-gruppen (109 ha) dominerade brödsäd, fodersäd och oljeväxter, medan vallväxter svarade för enbart 5 %. I de båda mjölkgrupperna i RO 2 (22 ha) och RO 3 (31 ha) var däremot vallarealerna dominerande med 68 % respektive 76 %.

Djurskötsel

I den redovisade typgruppen i RO 1 (Jordbruksväxter) svarade animalierna bara för en tiondel av intäkterna och enbart svin förekom inte i någon nämnvärd utsträckning. Djurbesättningarna vid de redovisade mjölkgrupperna i RO 2 och RO 3 dominerades naturligt nog av kor och övriga nöt. Mjölkavkastningen (4 procentig mjölk) har successivt ökat över tiden och uppgick i de båda mjölkgrupperna till ca 6 500 kg per år.

Priser

GATT-överenskommelsen 1989 innebar bl.a. att stödet till jordbruket skulle hållas oförändrat under 1989 och 1990. För att prisstödet till jordbruket inte skulle behöva höjas beslutade riksdagen därför att en direkt utbetalning till jordbrukarna skulle göras avseende kalenderåret 1990.

Jordbruksnämndens avräkningsprisindex (1980=100) sjönk mellan 1989 och 1990 från 162 till 160 för vegetabilier, från 172 till 166 för animalier och totalt sjönk index från 170 till 164. Produktionsmedelsprisindex för jordbrukets produktionsmedel (1980=100) steg mellan 1989 och 1990 för förnödenheter från 191 till 199, för tjänster från 200 till 218, för kapitalkostnader från 174 till 188 och totalt från 185 till 197.

Resultat

Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) 1990 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Den nya typologin gör det möjligt att studera olika driftsinriktningar. Gruppen Jordbruksväxter i RO 1har en förhållandevis liten arbetsinsats, som dessutom torde uppvisa stora säsongsmässiga skillnader. Det kan noteras att övriga intäkter svarar för inte mindre än 23 % av den totala omsättningen. Av ”övriga intäkter” svarar körslor mot ersättning för ca 1/3 av intäkterna, medan resterande delar inte specificerats. Även de båda mjölkgrupperna uppvisar betydande andelar övriga intäkter.

Kostnadsandelen för avskrivning och underhåll av ekonomibyggnader och övriga anläggningar steg för 1980 års typgårdar till 12–19 % av omsättningen. Denna höga nivå torde bl.a. ha förklarats av de ändrade beräkningsprinciperna. Även för typgårdarna 1990 ligger kostnadsandelarna på ungefär samma nivå. Lejt arbete svarar vid typgruppen jordbruksväxter för nära 3 % av kostnaderna, medan detta kostnadsslag i mjölkgrupperna understiger 1 %.

Marginalen mellan intäkter och kostnader (Överskottet) utgör ersättning för brukarfamiljens eget arbete och kapital. I de tre redovisade grupperna låg överskottet inom intervallet 15–18 %. Det bör noteras att överskottet 1990 i absoluta tal även påverkas av att omsättningen successivt ökat över tiden. Överskottet 1990 vid typgruppen Jordbruksväxter på 167 000 kr, medan det för mjölkgruppen i RO 3 stannade vid 78 400 kr.

Resultatet från skogsbruk ingår inte i denna redovisning. Omfattningen av skogsbruket är större i Norra Sverige och i Götalands och Svealands skogsbygder än i slättbygderna. En beräkning av skogsbrukets överskott (i procent av jordbrukets omsättning) 1990 för de tre typgrupperna visar att överskottet i gruppen Jordbruksväxter,

RO1 var 1 % och för de båda mjölkgrupperna var andelarna 4 % respektive 8 %. För de senare typgrupperna är alltså skogsbrukets resultat av stor betydelse för företagens samlade resultat.

Figur 7 M
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 1990

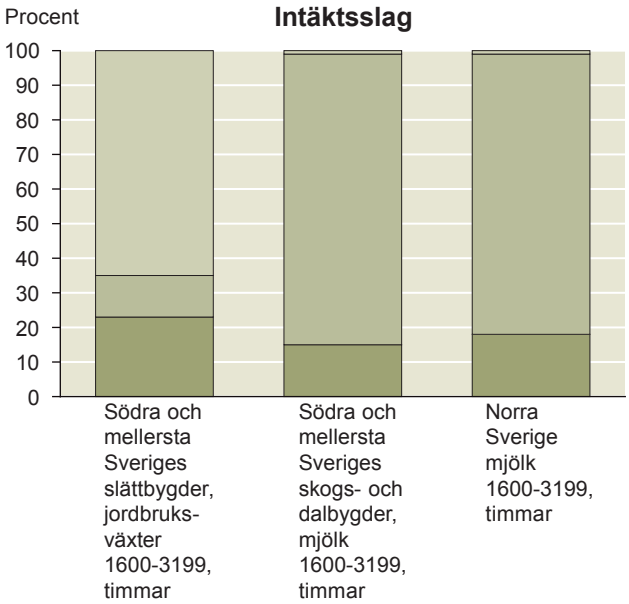

Några nyckeltal	Södra och mellersta Sveriges slättbygder, Jordbr.växter 1600-3199 timmar	Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder, mjölk 1600-3199 tim.	Norra Sverige mjölk 1600-3199 timmar
Total arbetstid	2 660	3 370	3 330
Medelareal, ha	108,7	21,5	30,8
Omsättning, kr	1 108 700	413 900	482 000
Naturauttag, % av omsätt.	0,1	1,3	1,4

Vegetabilier
Övriga intäkter
Animalier

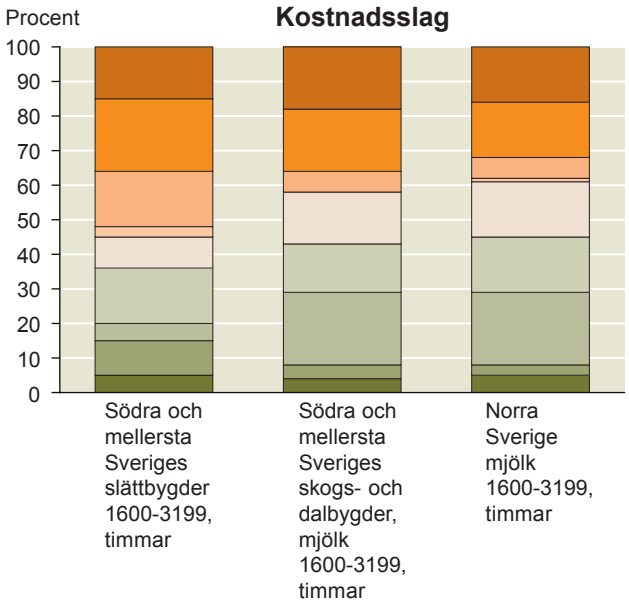

Överskott
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Inköpt foder
Arrende, räntor
Växtnäring
Lejt arbete
Energi
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar

Källa: Serie J, Jordbruksekonomiska undersökningen 1976–2007.

2000

Uppgifterna nedan har hämtats ur Statistiska Meddelanden, JO 40 SM 0102 ”Jordbruksekonomiska undersökningen 2000” framtagen av SCB på uppdrag av Jordbruksverket.

Det ekonomiska utfallet redovisas för storleksgruppen 1 600–3 199 standardtimmar. Redovisning med denna storleksgruppering blev möjlig när det nya svenska typklassificeringssystemet infördes i mitten av 1980-talet. Typgrupp och storleksgrupp baseras på data om det standardiserade arbetsbehovet.

– Södra och mellersta Sveriges slättbygder (RO 1), Jordbruksväxter, 1 600–3 199 tim.
– Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder (RO2), Mjölk, 1 600–3 199 tim.
– Norra Sverige (RO 3), Mjölk, 1 600–3 199 tim

Även om det standardiserade arbetsbehovet är ungefär lika i de tre grupperna finns det andra skillnader i storlek. RO 1-gruppens åkerareal överstiger 100 ha, medan de två ”mjölkgrupperna” i RO 2 och RO 3 enbart omfattar 25–35 ha. Vidare är bruttoomsättningen i RO 1-gruppen ungefär dubbelt så hög som i de två andra grupperna.

De här redovisade resultaten bygger på nominella resultat till nukostnad. Detta ger en kontinuitet över tiden, då avskrivningarna korrigeras för inflationens effekter.

Allmänt

Det svenska EU-medlemsskapet medförde bl.a. att JEU måste anpassas till FADN (Farm Accountancy Data Network). Anpassningen skulle ske under en tre-årsperiod. Inför JEU 1996 gjordes genomgripande förändringar i undersökningens datorprogram, urval, variabelinnehåll och kalkylmetodik. Jämförbarheten över tiden försvåras av nämnda förändringar.

FADN utgör ett viktigt underlag vid utformningen av EU:s gemensamma jordbrukspolitik, CAP (Common Agricultural Policy). År 1993 genomfördes en viktig reform av CAP, då prisstödet till jordbrukets produkter sänktes och samtidigt infördes direktstöd till jordbruksföretagen. Vid millennieskiftet genomfördes en ytterligare stor reform av CAP, ”Agenda 2000”. Denna reform innebar en ökad inriktning på direktstöd (arealersättning, djurbidrag, regionala stöd, miljöstöd och extensifieringsbidrag). Förändringarna av CAP ledde till en kraftig utökning av FADN (och därmed av JEU) av antalet variabler rörande stöden.

Skördeutfall

Hektarskördarna år 2000 av spannmål låg över 5-årsgenomsnittet 1995–1999 för bl.a. råg och havre. Vårvete, vårkorn och rågvete låg under skördenivåerna för jämförelseperioden. Bland övriga grödor var hektarskördarna 2000 för höstraps och sockerbetor avsevärt högre än genomsnittet för perioden 1995–1999. För matpotatis, potatis för stärkelse och oljelin blev dock hektarskördarna klart lägre än under jämförelseperioden.

Växtodlingens inriktning i de tre redovisade typgrupperna varierade starkt. Vid RO 1-gruppen (106 ha) dominerade brödsäd och fodersäd, medan vallväxter enbart svarade för 4 %. I de båda mjölkgrupperna i RO 2 (28 ha) och RO 3 (35 ha) dominerade vallarealerna med 70 % respektive 73 %.

Djurskötsel

I den redovisade typgruppen i RO 1 (Jordbruksväxter) var djurhållningen minimal och animalierna svarade bara för en procent av intäkterna. Djurbesättningarna vid de redovisade mjölkgrupperna i RO 2 och RO 3 dominerades naturligt nog av kor och övriga nöt. Mjölkavkastningen (4 procentig mjölk) har successivt ökat över tiden och uppgick i mjölkgrupperna till nära 7 000 kg per ko och år.

Priser

Under 1990-talet har ersättningen till jordbruket kommit att i betydande utsträckning betalas via direktstöd, utan koppling till enskilda jordbruksprodukter (avlänkat stöd). Den nedan redovisade prisutvecklingen för jordbruksprodukter bör ses mot bakgrund av dessa direktstöd.

Jordbruksverkets avräkningsprisindex totalt (1995=100) sjönk mellan 1999 och 2000 från 91 till 90. Sedan EU-inträdet, 1995, har detta index sålunda sjunkit från 100 till 90. Produktionsmedelsprisindex (1995=100) steg mellan 1999 och 2000 från 105 till 109. Sedan 1995 uppvisar ”energi och smörjmedel” största förändringen med en uppgång från 100 till 149. Sänkta priser under 5-årsperioden noteras dock för ”utsäde”, ”handelsgödsel och jordförbättringsmedel”, ”växtskydds- och ogräsmedel” samt ”djurfoder”.

Resultat

Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) 2000 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Typologi-systemet gör det möjligt att studera olika driftsinriktningar, vilket är viktigt då specialiseringsgraden är hög inom de svenska jordbruksföretagen. Gruppen Jordbruksväxter i RO 1 har en förhållandevis liten arbetsinsats (strax under 2 300 tim), medan åkerarealen uppgår till drygt 100 ha. Mjölkgrupperna i RO 2 och RO 3 har en betydligt större arbetsinsats, medan åkerarealen enbart uppgår till ca 30 ha.

Som framgår ovan (”Priser”) har direktstöden kommit att svara för en allt större andel av jordbruksföretagens intäkter. För gruppen Jordbruksväxter i RO 1 svarade direktstöden för 20 % av bruttointäkterna och merparten av stödet avser arealstöd. För mjölkgruppen i RO 2 uppgick direktstöden till 15 % av bruttointäkterna och här var kompensationsbidrag och miljöstöd de dominerande direktstöden. I mjölkgruppen i RO 3 vägde direktstöden tungt, då de svarade för 35 % av bruttointäkterna. Kompensationsbidrag och miljöstöd (inklusive nationellt stöd till norra Sverige) var här de dominerande stöden.

Kostnadsandelen för avskrivning

och underhåll av maskiner är en stor kostnadspost vid typgårdarna, främst vid gruppen Jordbruksväxter i RO 1 (19 %). Vad gäller ekonomibyggnader och övriga anläggningar uppvisar mjölkgrupperna de högsta kostnadsandelarna (10–13 % av bruttoomsättningen). Lejt arbete svarar vid typgruppen Jordbruksväxter för ca 2 % av kostnaderna, medan detta kostnadsslag i mjölkgrupperna understiger 1 %.

Marginalen mellan intäkter och kostnader (Överskottet) utgör ersättning till brukarfamiljens egna arbete och kapital. I de tre redovisade grupperna låg överskottet inom intervallet 15–22 %. Marginalerna år 2000 var av samma storleksordning som år 1990, dvs. tiden före EU-inträdet. Det bör noteras att överskottet i absoluta tal, förutom den procentuella marginalen, även påverkas av att omsättningen successivt ökat över tiden. Överskottet 2000 vid typgruppen Jordbruksväxter uppgick till 172 600 kr, medan det för mjölkgrupperna i RO 2 och RO 3 stannade vid 98 300 respektive 140 300 kr.

Resultatet från skogsbruk ingår inte i denna redovisning. Omfattningen av skogsbruket är större i Norra Sverige och i Götalands och Svealands skogsbygder än i slättbygderna. En beräkning av skogsbrukets överskott år 2000 (i procent av jord- och skogsbrukets samlade överskott) visar att skogsbruket i gruppen Jordbruksväxter, RO 1 svarade för 4 % och för de båda mjölkgrupperna var andelarna 35 % respektive 20 %, För de senare typgrupperna är sålunda skogsbrukets resultat av stor betydelse för företagens samlade resultat.

Figur 7 N
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 2000

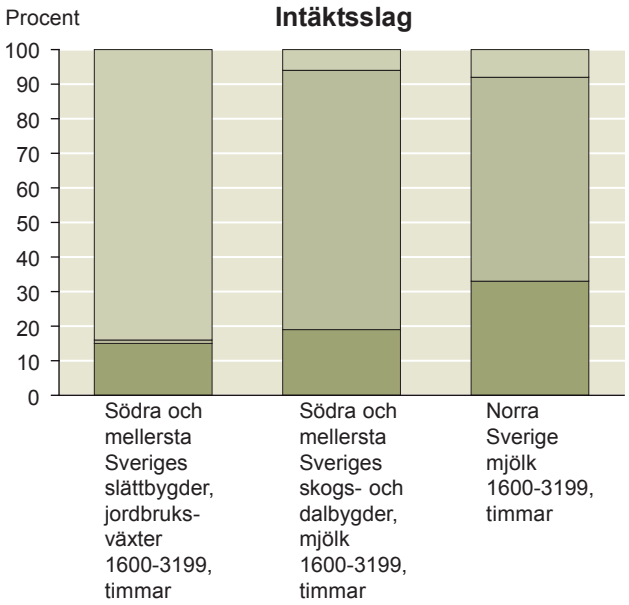

Några nyckeltal	Södra och mellersta Sveriges slättbygder, Jordbr.växter 1600-3199 timmar	Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder, mjölk 1600-3199 tim.	Norra Sverige mjölk 1600-3199 timmar
Total arbetstid	2 286	6 016	2 840
Medelareal, ha	106,0	28,0	35,0
Omsättning, kr	1 139 600	531 600	625 300
Naturauttag, % av omsätt.	0,0	0,3	0,6

Vegetabilier
Övriga intäkter
Animalier

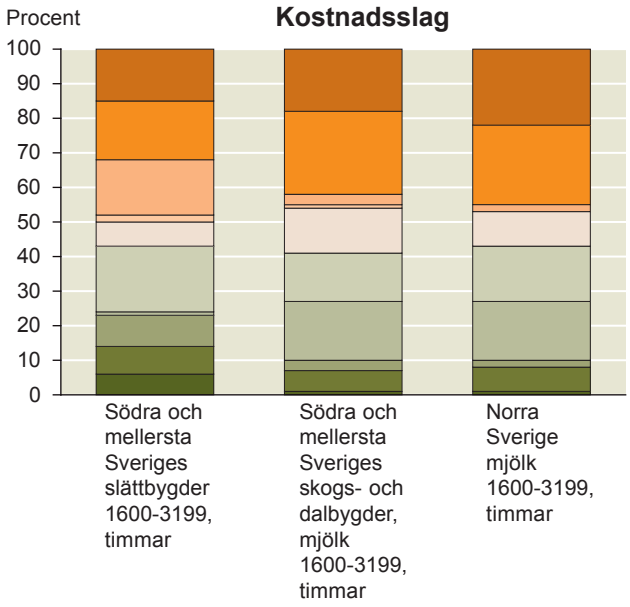

Överskott
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Inköpt foder
Arrende, räntor
Växtnäring
Lejt arbete
Energi
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar
Bekämpningsmedel

Källa: Serie J, Jordbruksekonomiska undersökningen 1976–2007.

2008

Uppgifterna nedan har hämtats ur Statistiska Meddelanden, JO 40 SM 0101 ”Jordbruksekonomiska undersökningen 2008” framtagen av SCB på uppdrag av Jordbruksverket.

Det ekonomiska utfallet redovisas för storleksgruppen 1 600–3 199 standardtimmar. Typgrupp och storleksgrupp baseras på data om det standardiserade arbetsbehovet.

– Södra och mellersta Sveriges slättbygder (RO 1), Jordbruksväxter, 1 600–3 199 tim.
– Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder (RO 2), Mjölk, 1 600–3 199 tim.
– Norra Sverige (RO 3), Mjölk, 1 600–3 199 tim

Även om det standardiserade arbetsbehovet är ungefär lika i de tre grupperna finns det andra skillnader i storlek. RO 1-gruppens åkerareal uppgår till 124 ha, medan de två ”mjölkgrupperna” i RO 2 och RO 3 i medeltal enbart omfattar 27 respektive 42 ha. Vidare är bruttoomsättningen i RO 1-gruppen 2 till 3 gånger så hög som i de två andra grupperna.

De här redovisade resultaten bygger på nominella resultat till nukostnad.

Allmänt

Det svenska EU-medlemsskapet medförde bl a att JEU måste anpassas till FADN (Farm Accountancy Data Network). De olika förändringar som skett i EU:s gemensamma jordbrukspolitik, CAP, (Common Agricultural Policy) har krävt anpassningar av FADN. Främst är det subventionerna som föranlett en väsentlig utökning av antalet variabler.

FADN utgör ett viktigt underlag vid utformningen av CAP. Vid millennieskiftet genomfördes en reform av CAP, Agenda 2000. Reformen innebar en ökad inriktning på direktstöd (arealersättning, djurbidrag, regionala stöd, miljöstöd, extensifieringsbidrag. En annan viktig förändring av FADN medfördes av Landsbygdsprogrammet 2007–2013.

Skördeutfall

Tack vare den milda vintern blev övervintringen god av de höstsådda grödorna. Hektarskördarna av höstvete blev väl i nivå med de närmast föregående åren. De arealmässigt mindre grödorna höstråg, rågvete och höstkorn visade höga skördenivåer i nästan alla län. Hektarskördarna av vårkorn, havre och vårvete var förhållandevis små till följd av torkan under våren och försommaren. För slåttervall var förstaskörden per hektar lägre än normalt, p.g.a. torkan. Återväxten blev i stället högre än normalt.

Växtodlingens inriktning vid de tre redovisade typgrupperna varierade starkt. I RO 1-gruppen (124 ha) dominerade brödsäd och fodersäd, medan vallväxter enbart svarade för 10 %. I de båda mjölkgrupperna i RO 2 (27 ha) och RO 3 (42 ha) var däremot vallarealerna dominerande med 70 % respektive 67 %.

Djurskötsel

I den redovisade typgruppen i RO 1 (Jordbruksväxter) var djurhållningen av liten omfattning och animalierna svarade bara för 12 % av intäkterna. Djurbesättningarna vid de redovisade mjölkgrupperna i RO 2 och RO 3 dominerades naturligt nog av kor och övriga nöt.

Priser

Under 1990-talet har ersättningen till jordbrukarna kommit att i betydande utsträckning betalas via direktstöd, utan koppling till enskilda jordbruksprodukter (avlänkat stöd). Den nedan redovisade prisutvecklingen för jordbruksprodukter (avräkningsprisindex) bör ses mot bakgrund av att ändringar av direktstöden kan ha skett.

Jordbruksverkets avräkningsprisindex totalt steg mellan 2007 och 2008 med 8 %. Utvecklingen var dock inte enhetlig; kött och mjölk uppvisade stigande priser, medan spannmålspriserna sjönk. Mellan 2000 och 2008 steg avräkningsprisindex totalt med 25 %. Stora ökningar noteras för oljeväxtfrö (+ 119 %) och matpotatis (+108 %), medan sockerbetspriset sjönk (-30 %)

Produktionsmedelsprisindex för jordbrukets produktionsmedel steg mellan 2007 och 2008 med nästan 15 %. Stora prisökningar noteras för ”gödnings- och jordförbättringsmedel” (+57 %), ”växtskydds- och bekämpningsmedel” (+23 %) och ”djurfoder” (+20 %). Mellan år 2000 och 2008 har produktionsmedelsprisindex ökat med 46 %, dvs. avsevärt mer än uppgången i avräkningsprisindex (+25 %). De produktionsmedel som stigit mest i pris är ”gödnings- och jordförbättringsmedel” (+128 %), ”energi- och smörjmedel” (+72 %) och ”djurfoder” (+54 %).

Resultat

Nedan redovisas det ekonomiska utfallet (relativa tal) 2008 för de tre typgårdarna. Differensen mellan intäkter och kostnader benämns ”Överskott” och utgör brukarfamiljens ersättning för eget arbete och eget kapital.

Vad gäller driftens inriktning fanns det stora skillnader mellan å ena sidan typgruppen i RO 1 och å andra sidan typgrupperna i RO 2 och RO 3. Gruppen Jordbruksväxter i RO 1 hade en förhållandevis liten arbetsinsats (strax över 2 500 tim), medan åkerarealen uppgick till ca 125 ha och omsättningen till ca 2,0 miljoner kr. Mjölkgrupperna i RO 2 och RO 3 har en större arbetsinsats (ca 3 000 tim), samtidigt som åkerarealen enbart uppgår till 27 respektive 42 ha och omsättningen till ca 700 000 kr respektive 860 000 kr.

Som framgår i stycket ovan om priser har direktstöden kommit att svara för en allt större andel av jordbruksföretagens intäkter. För gruppen Jordbruksväxter i RO 1 svarade direktstöden för 19 % av bruttointäkterna och merparten av stödet avser gårdsstöd. För mjölkgruppen i RO 2 uppgick direktstöden till 20 % av bruttointäkterna och i mjölkgruppen i RO 3 vägde direktstöden tungt, då de svarade för 36 % av bruttointäkterna.

Kapitalkostnaderna (avskrivningar, arrende och räntor, netto) som andel av bruttoomsättningen har i gruppen RO 1 (Jordbruksväxter) minskat kraftigt mellan år 2000 (35 %) till 2008 (19 %). Än större var nedgången i Mjölkgrupperna i RO 2 och RO 3. År 2000 utgjorde kapitalkostnaderna för

dessa grupper 25 respektive 23 % av bruttoomsättningen och motsvarande andelar hade 2008 sjunkit till 6 %. En starkt bidragande orsak till de relativt sett minskade kapitalkostnaderna torde vara den metodändring som gjordes fr.o.m. 2007 av avskrivningar på ekonomibyggnader.

Kostnadsandelen för lejt arbete var vid typgården Jordbruksväxter i RO 1 ca 5 % av bruttoomsättningen, medan detta kostnadsslag i de två mjölkgrupperna låg nära 0 %.

Marginalen mellan intäkter och kostnader (Överskottet) utgör ersättning för brukarfamiljens eget arbete och kapital. I de tre redovisade grupperna låg överskottet inom intervallet 22–46 %. Marginalerna år 2008 har ökat kraftigt jämfört med 2000. För gruppen i RO 1 från 15 till 22 %, för gruppen i RO 2 från 19 till 31 % och för gruppen i RO 3 från 22 till 40 %. Ökningen torde bl.a. förklaras av den minskade andelen kapitalkostnader.

Det bör noteras att överskottet i absoluta tal, förutom den procentuella marginalen, även påverkas av att omsättningen successivt ökat över tiden. Överskott vid typgruppen Jordbruksväxter uppgick till 426 300 kr år 2008, medan det för mjölkgrupperna i RO 2 och RO 3 stannade vid 212 400 respektive 343 600 kr.

Resultatet från skogsbruk ingår inte i denna redovisning. Omfattningen av skogsbruket är större i Norra Sverige samt i Götalands och Svealands skogsbygder än i slättbygderna.

En beräkning av skogsbrukets överskott år 2008 (i procent av jord- och skogsbrukets samlade överskott) för de tre typgrupperna visar att skogsbruket i gruppen Jordbruksväxter, RO 1 svarade för 0 % och för de båda mjölkgrupperna var andelarna 26 % respektive 14 %, För de senare typgrupperna är alltså skogsbrukets resultat av relativt stor betydelse för företagens samlade resultat.

Figur 7 O
Andelen av olika intäkts- och kostnadsslag vid tre olika typgårdar i JEU 2008

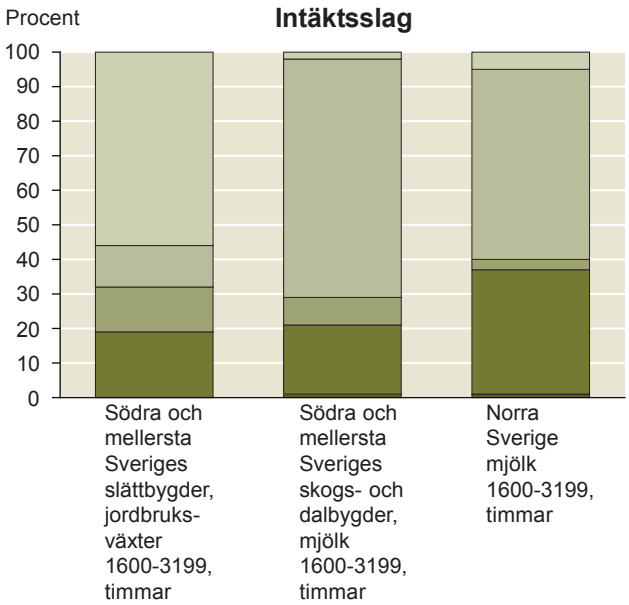

Några nyckeltal	Södra och mellersta Sveriges slättbygder, Jordbr.växter 1600-3199 timmar	Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder, mjölk 1600-3199 tim.	Norra Sverige mjölk 1600-3199 timmar
Total arbetstid	2 536	2 917	3 086
Medelareal, ha	124,0	27,0	42,0
Omsättning, kr	1 975 800	691 900	658 500
Naturauttag, % av omsätt.	0,0	0,0	0,0

Vegetabilier
Övriga intäkter
Netto av arrenden och räntor
Animalier
Direktstöd

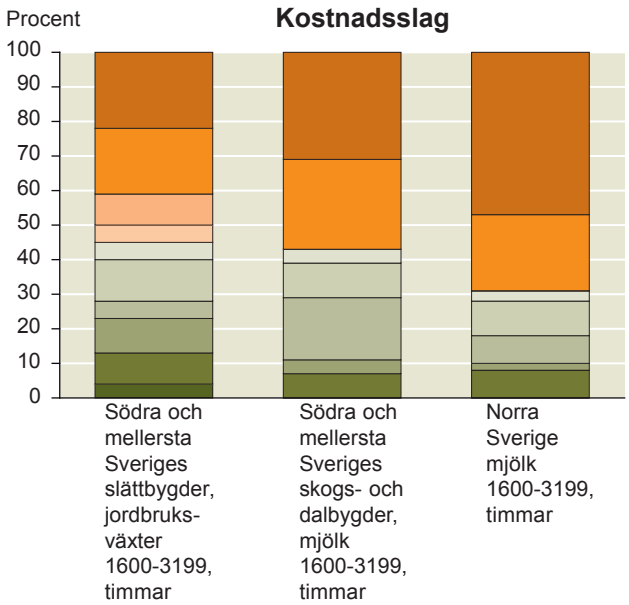

Överskott
Maskiner, underhåll och avskrivningar
Övriga kostnader
Inköpt foder
Arrende, räntor
Växtnäring
Lejt arbete
Energi
Byggnader o anläggningar, underhåll och avskrivningar
Bekämpningsmedel

Källa: Serie J, Jordbruksekonomiska undersökningen 1976–2007.

Jordbrukarhushållens inkomster

För en allsidig belysning av jordbrukarnas ekonomiska situation krävs data om samtliga inkomstslag för det samlade jordbrukarhushållet. I Sverige utnyttjas deklarations- och taxeringsmaterial för att belysa jordbrukarnas hushållsinkomster. Förändringar i skattelagstiftningen och därmed av tillgängliga data ger dock upphov till bristande jämförbarhet över tiden. Under de senaste 50 åren har inkomst av tjänst kommit att svara för en allt större del av jordbrukarhushållens samlade inkomster.

Deklarations- och taxeringsmaterial – främsta källorna

Långt före framväxten av den jordbruksekonomiska statistiken på 1900-talet, fördes detaljerade dagböcker av jordbrukare med intresse av att dokumentera verksamheten på sina gårdar. Dessa dagböcker kunde innehålla dagliga noteringar om produktion, ekonomiska transaktioner etc. Tillgången på dessa dagböcker är dock liten, varför materialet inte kunnat utnyttjas för statistiska bearbetningar.

Statistik som belyser jordbrukarhushållens inkomster finns tillgänglig från första hälften av 1900-talet. Fr.o.m. 1911 lämnade staten ekonomiskt stöd till bokföringsverksamheten och 1915 utvidgades det till att omfatta räkenskapsutdrag och statistiska beräkningar. Denna verksamhet kom dock att fokusera på företagets ekonomi och omfattade inte hushållens samlade ekonomi.

Redan i början av 1900-talet diskuterades möjligheterna att utnyttja inkomstdeklarationer för att belysa jordbrukarnas ekonomi. Det dröjde dock till 1930-talet innan deklarationsundersökningar genomfördes i större skala. I samband med den ekonomiska krisen tillsattes en jordbruksutredning, som lät utföra deklarationsundersökningar 1932, 1935 och 1937.

Årliga deklarationsundersökningar (DU) genomfördes fr.o.m 1950 vid SCB. I dessa redovisas samtliga förvärvskällor för brukaren med maka/make, varför hushållets samtliga inkomster kunde belysas.

Fram till 1980-talet baserades undersökningen på deklarationer inlånade från skattemyn-digheterna. Därefter har DU ändrats till att bygga på uttag ur Riksskatteverkets databaser.

Förutsättningarna för DU förändrades successivt under senare delen av 1980-talet och början av 1990-talet. Skattereformen 1991 innebar, att förvärvskällorna ”Jordbruksfastighet”, ”Fastighetsförvaltning” och ”Rörelse” slogs samman till Näringsverksamhet, varför verksamheten i jordbruket inte alltid kunde särskiljas. Vidare försämrades stegvis specificeringsgraden av intäkter och kostnader i näringsbilagorna. Samtidigt ändrades behovsbilden väsentligt genom 1990 års jordbrukspolitiska beslut.

Urvalen i DU förändras

Urvalet i DU minskades från inkomståret 1991. Från inkomståret 1994 lades DU ned till följd av försämringen av datainnehållet och ändrade statistikbehov genom EU-inträdet 1995. Från och med inkomståret 1999 ändrades det tillämpade hushållsbegreppet till att omfatta en vidare krets av personer.

Intresset för de sambearbetningar mellan DU och LBR med Inkomst- och Förmögenhetsregistret (IoF), som påbörjades på 1980-talet, kvarstod även efter DU:s nedläggning. Sålunda fortsatte därför bearbetningarna av LBR och IoF för att belysa jordbrukarfamiljernas samlade ekonomi.

Under senare delen av 1990-talet gjordes även sambearbetningar mellan LBR och dataregistrerade uppgifter från jordbrukardeklarationernas näringsbilagor, det s.k. SRU-registret. Syftet var främst att för totalkalkylens behov skatta vissa poster som byggnadsinvesteringar, underhåll av maskiner och byggnader samt ränteintäkter och räntekostnader. Specificeringsgraden i näringsbilagorna minskade dock ytterligare från inkomståret 1997, varför förutsättningarna för sådana bearbetningar ytterligare försämrades.

Taxerade inkomster ger inte alltid en bild av levnadsstandarden

Under efterkrigstiden fram till slutet av 1980-talet var det s.k. inkomstmålet vägledande i svensk jordbrukspolitik. Inkomstmålet innebar att de som var sysselsatta inom jordbruket skulle kunna nå en ekonomisk standard som var likvärdig med den som erbjöds inom andra näringar. Medlen för att uppnå inkomstmålet var både prispolitiska åtgärder och rationaliseringsstöd.

I anslutning till de årliga överläggningarna om jordbrukspriserna redovisades material som bl.a. belyste jordbrukarfamiljernas inkomster jämfört med främst inkomsterna för industriarbetarfamiljer, men även med småföretagarfamiljer. I stor utsträckning byggde dessa jämförelser på undersökningar baserade på taxeringsdata. En ofta framförd kritik mot detta material var att det inte gav rättvisande jämförelser mellan löntagare och företagare.

I en jordbrukspolitisk proposition i slutet av 1970-talet (Prop. 1977/78:154) framhöll jordbruksministern behovet av jämförelse av levnadsstandarden. Detta ledde till ett omfattande utvecklingsarbete inom den s.k. Levnadsstandardgruppen.

Under tiden som Levnadsstandardgruppen arbetade tillsattes 1983 års livsmedelskommitté, som bl.a. fick i uppgift att se över inkomstjämförelserna mellan jordbrukare och andra grupper. Slutrapporten från Levnadsstandardgruppen, som lämnades 1983, utgjorde en del av det material som lades fram inför kommittén.

Levnadsstandardgruppen ägnade stor uppmärksamhet åt en precisering

av inkomstbegreppet. Som utgångspunkt valde man den traditionella definitionen:

”Inkomsten under en period är lika med den konsumtion som skulle kunna ske under perioden utan att den reala förmögenhetsställningen förändras”.

Tyngdpunkten i gruppens arbete blev att utifrån tillgängligt dataunderlag definiera och beräkna nominella och reala jämförelseinkomster. Gruppen konstaterade, att det för småföretagare inte fanns tillgång till material motsvarande DU och JEU. För inkomstjämförelserna kom Inkomstfördelningsundersökningen vid SCB (HINK) att få en central roll. För att möjliggöra jämförelser gjordes urvalsförstärkningar för jordbrukargruppen ett antal år. Beräkningarna av jordbrukarnas levnadsstandard upphörde i slutet av 1980-talet i samband med att de traditionella årliga prisöverläggningarna upphörde.

Omkring sekelskiftet genomförde EU:s revisorer en utvärdering av det statistiska underlaget för uppföljning av inkomstmålet inom EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP). För att utveckla en ny statistik genomfördes ett antal projekt. En utvärdering av projekten visade dock att det inte var möjligt att skapa en jämförbar statistik på hushållsnivå inom medlemsländerna, varför projekten lades ned.

Inkomstslagens utveckling speglar hushållens verksamhet

Då deklarations- och taxeringsmaterial är främsta källan till statistiken kommer de begrepp som används i skattesystemet att återfinnas i statistiken. Inkomsterna fördelas på följade inkomstslag:

- Inkomst av jordbruksfastighet och annan näringsverksamhet
- Inkomst av tjänst
- Inkomst av kapital m.m.
- SAMMANLAGD HUSHÅLLSINKOMST

Över åren har ett flertal ändringar skett av skattelagstiftningen, brister i jämförbarheten kan finnas vad gäller inkomsternas nivå, fördelning mellan åren och mellan olika inkomstslag. Som exempel kan nämnas förändringen fr.o.m. 1991, då nettointäkt av jordbruksfastighet slogs samman med nettointäkt av övrig näringsverksamhet till ”nettointäkt av näringsverksamhet”. En annan viktig förändring utgjorde den s.k. räntefördelning som gör det möjligt att under vissa förutsättningar överföra inkomster mellan näringsverksamhet och inkomst av kapital. Trots bristerna i jämförbarhet, torde statistiken ge en översiktlig bild av utvecklingen av de olika inkomstslagen (se figur 7 Q).

Inkomst av tjänst blir allt viktigare

I figur 7 Q redovisas hur jorbrukarhushållens inkomster fördelade sig på olika inkomstslag för perioden 1962–2007. Som ovan nämnts finns brister i jämförbarheten över tiden, men en översiktlig bild ges dock.

Inkomst av jordbruksfastighet/näringsverksamhet svarar under den redovisade perioden för en successivt minskande andel av den totala hushållsinkomsten.

Vid periodens början låg andelen över 70 % för att under de senaste åren ha sjunkit till 15–20 % av den totala inkomsten. Inkomst av tjänst uppvisar den motsatta utvecklingen. Vid periodens början svarade tjänsteinkomsterna för 25–30 % av den totala hushållsinkomsten och ökade under perioden till 75–80 %. Andelen ”Kapital m.m.” har under hela perioden legat omkring 10 % av den totala inkomsten. Denna post är svår att analysera, då dess omfattning skiftat under perioden beroende på ändrade definitioner (se figur 7 Q).

Figur 7 Q
Fördelningen av jordbrukarhushållens samlade inkomster på olika inkomstslag 1962–2007

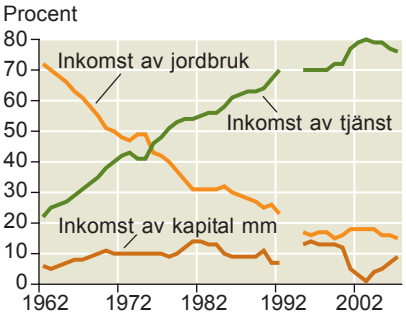

Källa: Serie JO, Inkomster, SCB.

Inkomstslag efter driftsinriktning

Driftsinriktningen har stor betydelse för hur jordbrukarhushållens sammanlagda inkomst fördelas på inkomstslag. I figur 7 P redovisas fördelningen på inkomstslag för några olika driftsinriktningar. Driftsinriktningen mjölkkor skiljer sig markant från övriga redovisade driftsinriktningar vad gäller fördelningen av den samlade inkomsten på inkomstslag. Under 2007 svarar näringsverksamheten för nästan hälften av den totala hushållsinkomsten. Småbruk har naturligt nog bara en liten andel näringsverksamhet. För övriga tre redovisade driftsinriktningar svarar näringsverksamheten för 15–20 % av den totala inkomsten. Andelen tjänsteinkomster utgör en spegelbild av andelen näringsverksamhet,

Figur 7 P
Fördelning av jordbrukarhushållens inkomster på olika inkomstslag efter driftsinriktning år 2007

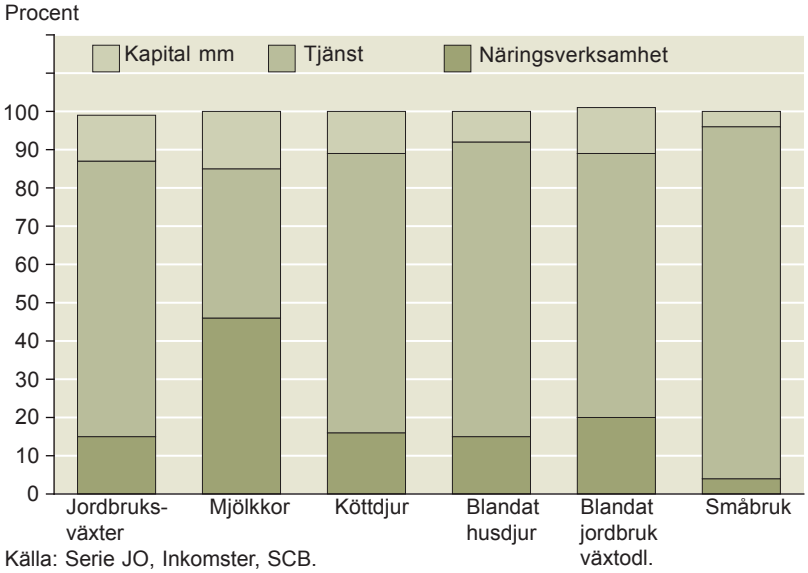

Källa: Serie JO, Inkomster, SCB.

Figur 7 R
Fördelning av jordbrukarhushållens inkomster på olika inkomstslag efter storleksgrupp åkermark år 1970 respektive år 2007

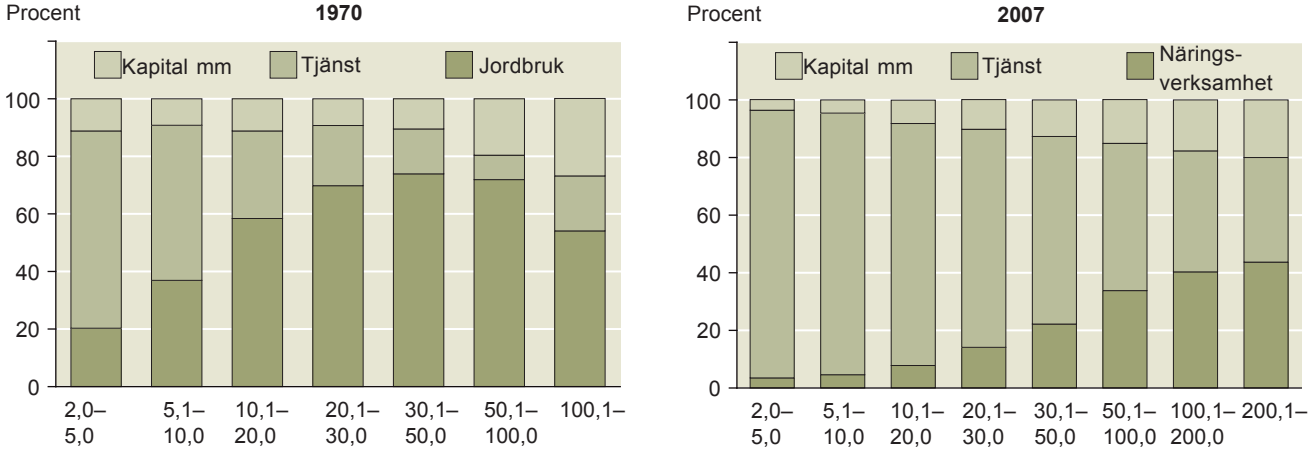

Källa: Serie JO, Inkomster, SCB.

Källa: Serie JO, Inkomster, SCB.

dvs. inriktningen mjölkkor har lägre andel inkomst av tjänst än övriga grupper.

Inkomstslag efter företagsstorlek

Hushållens möjligheter att skaffa inkomster vid sidan av jordbruksföretaget torde bl.a. sammanhänga med företagsstorleken. I figur 7 R redovisas för 1970 och 2007 hushållsinkomstens fördelning på olika nettointäkter med fördelning inom storleksgrupper efter åker.

En jämförelse mellan 1970 och 2007 visar att intäkterna från jordbruksfastighet/näringsverksamhet svarar för en minskande andel av hushållens samlade intäkter. Största minskningen återfinns bland grupperna med minst åkerareal. För de tre storleksgrupperna upp till 20 ha åker utgjorde näringsverksamheten under 2007 mindre än 10 % av den sammanlagda familjeinkomsten. En stor del av dessa jordbruk torde utgöras av bostads- och hobbyjordbruk.

Den minskade inkomstandelen för näringsverksamhet motsvaras av en ökad betydelse av tjänsteintäkterna. För samtliga jordbrukarhushåll svarade tjänst för 76 % av den sammanlagda inkomsten, medan motsvarande andel år 1970 enbart uppgick till 38 %. Enligt arbetsredovisningen i JEU har arbetsinsatsen vid jordbruksföretagen minskat över tiden, vilket bör ha gett utrymme för ökad sysselsättning utanför jordbruket alternativt en ökning av företagsstorleken .

Inkomstslag efter ålder

I figur 7 S grupperas jordbruksföretagen efter brukarens ålder. Redovisningen avser fördelningen av den samlade hushållsinkomsten för inkomståret 2007 på olika inkomstslag.

Åldersgruppen 65 år och äldre skiljer sig markant från övriga grupper vad gäller hushållsinkomstens fördelning på inkomstslag. Näringsverksamheten svarar här för enbart ca 5 %, medan inkomsten av kapital m.m. uppgår till 15–20 %. För övriga åldersgrupper är inkomstandelen för näringsverksamhet ungefär densamma, eller 15–20 %. Den lägsta åldersgruppen (30–39 år) utmärker sig genom att uppvisa enbart 2 % inkomst av kapital m.m. av den totala hushållsinkomsten (se figur 7 S).

Inkomstslag efter region

Regionala skillnader i fördelningen av den samlade hushållsinkomsten på olika inkomstslag illustreras i figur 7 T. En jämförelse mellan olika regioner är intressant mot bakgrund av de stora regionala skillnaderna vad gäller de areella näringarnas inriktning och omfattning.

Resultaten visar en lägre andel näringsverksamhet i riksområdena 2 och 3 än riksområde 1. Trots att skogsbruket i mellersta och norra Sverige ger betydande bidrag till inkomsterna av näringsverksamhet kan detta inte uppväga den mer intensiva jordbruksproduktionen i södra Sverige. I Riksområde 3 svarar tjänsteinkomsterna för mer än 80 % av jordbrukarhushållens samlade inkomst (se figur 7 T).

Figur 7 S
Fördelning av jordbrukarhushållens inkomster på olika inkomstslag efter brukarens ålder år 2007

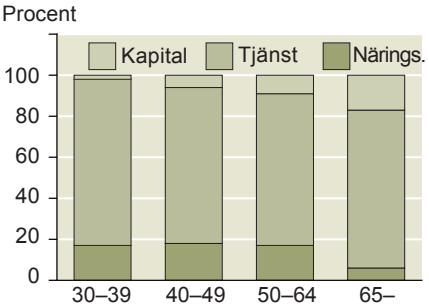

Källa: Serie JO, Inkomster, SCB.

Figur 7 T
Fördelning av jordbrukarhushållens inkomster på olika inkomstslag efter riksområde år 2007

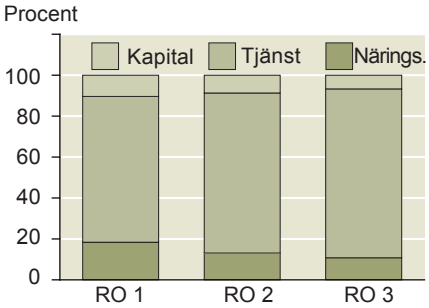

Källa: Serie JO, Inkomster, SCB.